

ODEFINIERADE PLATSER I STADEN

med studie i Södertälje

*"The margins are ugly and beautiful. They laugh and they cry.
They are full of energy and still remain calm. They are without
sound while they speak. They stabilise, and still, exist through
instability. They catch our dreams, and still, they are sleeping
themselves. They give birth and they kill at the same time.
The margins are we"*

Caroline Berggren

Examensarbete vid
institutionen för stad och land.

ODEFINIERADE PLATSER I STADEN med studie i Södertälje

Examensarbete vid institutionen för stad och land.
Sveriges lantbruksuniversitet, Ultuna, Uppsala

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitektprogrammet

© Caroline Berggren

30 hp

2008

Title in english: Undefined spaces in the city. Case Södertälje

Handledare Petter Åkerblom

Examinator Ylva Dahlman
Biträdande examinator Anna Sääf

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Det här examensarbetet är gjort på landskapsarkitektutbildningen och är inriktat mot planering. Examensarbetet behandlar odefinierade platser i staden.

Arbetet har utvecklats tack vare handledning från Petter Åkerblom på *Institutionen för stad och land på SLU i Ultuna*. Jag vill även tacka Kerstin Fogelberg och Anna Persson på *Södertälje kommun* för att de hjälpt mig med material och även för deras synpunkter.

Vidare vill jag tacka Andreas för ett stort stöd under arbetet och för korrekturläsning

SAMMANFATTNING

Examensarbetet vill uppmärksamma de odefinierade platserna och visa på att det finns ett behov av dem i staden. Platsernas värden lyfts fram för att tydligare kunna vägas mot det exploateringsintresse som ständigt finns i våra städer.

Odefinierade platser är en term som kan innebära en mängd saker. Platserna som jag definierar så saknar en planeringstanke, de är inte designade för ett speciellt ändamål, till exempel kan det röra sig om en bit mark som blivit över mellan två bostadsområden. Odefinierade platser kan också uppstå när tiderna förändras och en plats som tidigare haft ett tydligt användningsområde glöms bort och lämnas av människorna. Det kan röra sig om en kolonilott som ingen sköter längre eller en övergiven banvall.

Platserna finner man enklast centralt i staden där husen dominerar och övrig mark är välplanerad och funktionsbestämd. De odefinierade platserna utgör det som blir över, det oplanerade, det fria och vilda i staden. Platserna är väl avgränsade genom att de har ett annat uttryck än den omgivande staden. På de odefinierade platserna kan man finna en känsla av frihet.

Under studierna av de fyra valda perspektiven, *barn, ekologi, stadsliv* och *förtätning*, visar det sig tydligt att, och hur, platserna är viktiga och att de har en rad olika brukargrupper. För *barn* och ungdomar utgör platserna en möjlighet att undkomma de vuxnas övervakning, de kan skapa sina egna platser. Ur ett *ekologiskt perspektiv* kan de odefinierade platserna rymma ovanliga och hotade biotoper. Platserna kan utvecklas till att rymma olika biologiska funktioner och för att öka den biologiska mångfalden. *Stadslivsperspektivet* behandlar stadsmänniskans behov av att kunna finna egna platser i staden. Det handlar om att, i den täta staden, kunna dra sig undan stadens stress och larm. På de odefinierade platserna kan man känna sig fri och man har även möjlighet att skapa sig sin egen plats. I *förtätningsspektivet* visar det sig att det är i den täta staden som behovet av odefinierade platser är som störst, det är här man vill kunna få ett avbrott från det täta och intensiva. Men det är också i den täta staden som det stora hotet mot platserna är tydligast: förtätning.

Under inventeringen i Södertälje har jag funnit en mängd olika typer av odefinierade platser. Jag har valt att dela in dem i *trafikplatser* som främst separerar trafikytor från varandra och *restytor* som inte är designade och ofta saknar en planeringsmässig funktion. Jag har valt att arbeta vidare med restytorna i Södertälje och undersöker dem utifrån de fyra olika perspektiven. Ungefär hälften av platserna visar sig vara viktiga ur alla de tre positiva perspektiven *barn, ekologi* och *stadsliv*. Av dessa platser som är värdefulla ur alla tre perspektiv är hälften direkt hotade av förtätning.

I mitt därpå följande arbete med en specifik plats föreslås tillfälliga handels-er som det huvudsakliga arbetssättet. Detta för att behålla platsens oplanerade karaktär men ändå kunna tillföra något nytt som gör att fler människor får upp ögonen för de odefinierade platserna. De tillfälliga händelserna tillåter att människan tar plats och påverkar.

De odefinierade platserna är så självklara att förtäta att de ofta inte ens existerar som platser. I examensarbetet har jag lyft fram värdet av dessa platser i stadsmiljön.

ABSTRACT

The purpose of this master thesis is to attract attention to the undefined spaces of our urban landscape and emphasize the need of these spaces in the city. The different values of these spaces are here clearly presented so that they can be considered when real estate developers show a particular interest in any one of these undefined spaces.

The term *undefined spaces* can mean a lot of things. The spaces that I now choose to define as *undefined spaces* are neither planned nor designed. It could for instance be a piece of leftover land in between two residential areas, or as times change, a formerly planned area might be forgotten and left to its own. It could be an old railway embankment or an empty allotment.

These spaces are most commonly found in the city centers where buildings are predominant and the rest of the land is precisely designed, defining each and every function. The existing undefined spaces have here somehow escaped the processes of planning. They are undesigned, free and untamed areas of the city. They typically have quite obvious borders to the rest of the city because of their lack of maintenance. Often the undefined spaces can give you a certain feeling of freedom.

During the study of the four chosen perspectives: *children, ecology, urban life* and *densifying the city fabric* it has become evident that undefined spaces are important and that they are being used by many different groups. For *children* and youth the spaces are a possibility to escape supervision, a free haven for creation of their own places. As for the *ecology* perspective the undefined spaces are urban homes for many threatened species. The *urban life* perspective discusses the needs of the modern human. For example the need to be able to withdraw from the upbeat pace of the city. Sudden freedom and the possibility to create a space of your own. The *densifying the city fabric* perspective shows that it is in the densest parts of our cities that the need for undefined space is most imminent. There, more than in other places, you sometimes need to take a break from it all. But it is also in the densest urban environments that the threat of exploitation is the greatest.

During my inventory of Södertälje I found a great deal of different undefined spaces. I divide them into *traffic-spaces* that mainly separate different traffic areas and *abandoned-spaces* that are neither planned nor designed for any specific purpose. The abandoned spaces are all analysed through the four perspectives mentioned above. Fifty percent of the spaces turned out to be important in all of the three perspectives; *children, ecology* and *urban life*. Approximately half of these important spaces are also threatened by building exploitation.

I then continued working with one specific space in Södertälje and in that context I suggested some interventions. These temporary attractions all strive to maintain the undefined character of the space but at the same time I am able to make an addition to increase the public awareness of this undefined space.

Often the undefined spaces are not even considered as being specific places, instead they are seen as areas suitable for new buildings. In this master thesis I aim to emphasize the value of these spaces in the urban environment.

INNEHÅLL

INLEDNING	
Bakgrund	6
Syfte	6
Frågeställning och mål	6
Hypotes/antagande	6
Metod	6
Genomförande	7
Avgränsningar	7
Läsanvisningar	7
LITTERATURSTUDIE	8
Guide till odefinierade platser i Lund	9
Spaces of uncertainty	9
Invisible Zagreb	10
Slutsatser kring litteraturen	11
BARNPERSPEKTIV	12
”Lekplatsen” och barnet	13
Ungdomars platser	14
Reflektioner	14
EKOLOGISKT PERSPEKTIV	15
Träd som vindskydd och luftrenare	16
Ruderatmark	16
Dagvattendammar	16
Gröna korridorer	17
Människan i stadens grönska	17
Den odefinierade platsen och ekologin	17
Reflektioner	17
STADSLIVSPERSPEKTIV	18
Naturen lindrar stress	19
Parkkaraktärerna	19
Trehundra meter	19
Den oförutsägbara platsen	20
Reflektioner	20
FÖRTÄTNINGSPERSPEKTIV	22
Den kompakta stadens hållbarhet	23
Att anpassa staden	23
Grön urbanism	24
Reflektioner	24

SLUTSATSER PERSPEKTIVEN	25
Odefinierad ställning	26
Sammanfattning av viktiga perspektiv	26
Nytt synsätt behövs	27
Att definiera det odefinierade	27
STUDIE ÖVER ODEFINIERADE PLATSER I SÖDERTÄLJE	
Metod	29
Definition odefinierade platser samt avgränsningar	29
Problem	30
Orienteringskarta	31
Olika typer av odefinierade platser	32
Lista över odefinierade platser	33
Platserna ur ett barnperspektiv	35
Platserna ur ett ekologiskt perspektiv	36
Platserna ur ett stadslivsperspektiv	37
Platserna ur ett förtätningsperspektiv	38
Kartsammanfattning, skyddsvärda platser	39
VALD PLATS	40
Inledning	41
Kommunens tankar om platsen	41
Karta över platsen	42
Beskrivning från platsbesöket	42
Platsen ur ett barnperspektiv	43
Platsen ur ett ekologiskt perspektiv	43
Platsen ur ett stadslivsperspektiv	43
Platsen ur ett förtätningsperspektiv	43
Inledning till förslagen	44
Hur mycket ska man göra	44
Förslag 1: öka den biologiska mångfalden	45
Förslag 2: promenadslinga för närboende	45
Förslag 3: fyra händelser för tågresenärer (och andra)	46
Första händelsen; blommande stråk	46
Andra händelsen; ljus	46
Tredje händelsen; konstverk	47
Fjärde händelsen; gatukonst	47
Avslutning vald plats	47
AVSLUTNING	48
Slutsatser av den teoretiska delen av arbetet	49
Aspekter som visar på de odefinierade platsernas värde	49
Slutsatser av studien i Södertälje	49
Vald plats	49
Reflektioner över arbetet	50
REFERENSER	51

INLEDNING

Bakgrund

En stad planläggs under lång tid och den mesta av marken är planerad och designad för att fylla ett specifikt syfte. Där finns affärsgator, offentliga byggnader, torg och parker, bostadsområden och lekplatser. Men ibland blir det en bit mark över: bakom husen, runt en industri eller mellan två bostadsområden. Detta är vad jag har valt att kalla för en odefinierad plats. Odefinierade platser kan också uppstå när tiderna förändras och en plats som tidigare haft ett tydligt användningsområde glöms bort och lämnas av människorna. Det kan röra sig om en kolonilott som ingen sköter längre eller en övergiven bit järnväg och banvallen runtomkring.

Staden är full av dessa platser, platser som inte längre har en tydlig design- eller planeringstanke bakom sig. Vissa är svåråtkomliga, som mark invid stora vägar, och används inte av människor. Däremot har de, eller skulle kunna ha, en viktig funktion som biotoper för flora och fauna. Många av dessa platser som glömts i planeringen av staden har ändå ett användningsområde. Den kan användas av lekande barn och människor som rastar hunden eller så passerar man igenom på en genväg som skapats.

Det är sällan som man diskuterar dessa platser, ändå existerar de, mer eller mindre, i alla städer. Det är som att man blundar för att de finns. Kanske är det för att de här platserna ofta är överväxta, förfallna och lever sina egna liv, de passar inte in i staden. Ofta är de inte heller välkomna, utan jag upplever det som att det finns en vilja att allt i staden ska vara planerat. När man överhuvudtaget funderar över de här platserna är det för att man ser dem som lämpliga att förtäta.

Syfte

Syftet med examensarbetet är att uppmärksamma de odefinierade platserna och försöka ta reda på om det finns ett behov av dem i staden. Jag vill lyfta fram platserna och diskutera dem innan det är för sent och alla platser är exploaterade. Jag vill att platsens eventuella värden kommer fram för att i framtiden kunna vägas mot det exploateringsintresse som ständigt finns i våra städer. Syftet är också att ta reda på om man kan utveckla platserna för att locka fler brukare och om man kan göra platsen bättre för dem som använder den.

Frågeställning och mål

Frågan mitt examensarbete diskuterar är om de odefinierade platserna har en så stark funktion i staden att det ger dem ett existensberättigande. Genom att undersöka platserna utifrån olika perspektiv vill jag ta reda på hur man kan förhålla sig till dessa platser.

Målet är att lyfta fram betydelsen av de odefinierade platserna och föra en diskussion om deras framtid i staden. Ytterligare ett mål är att försöka sätta mig in i olika perspektiv och föra en diskussion utifrån olika ställningstaganden.

Hypotes/antagande

I mitt examensarbete utgår jag ifrån att många av dessa platser faktiskt fyller en funktion idag. Jag antar att det på en del av platserna finns en eller flera brukargrupper som har ett intresse av att platsen finns kvar. Det antagandet grundar jag främst på den befintliga litteraturen i ämnet.

Metod

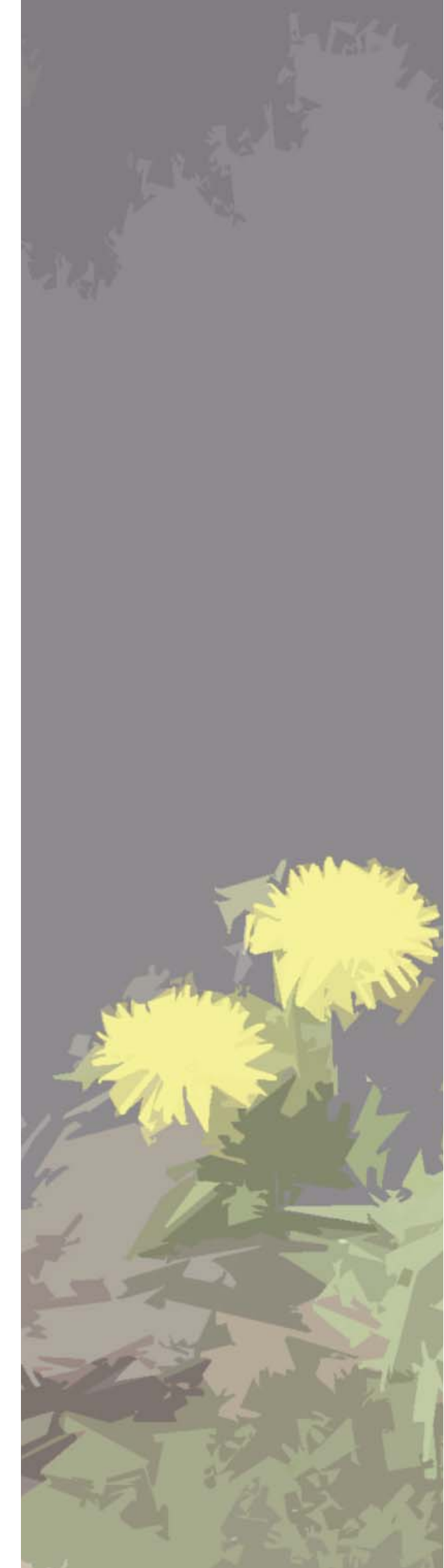
Arbetet inleddes med en övergripande litteraturstudie för att söka information om odefinierade platser. Detta för att få en översikt över vad som finns skrivet om den här typen av platser och om det förs eller har förts någon diskussion om dem.

Det finns en rad perspektiv som man kan diskutera dessa odefinierade platser utifrån: ett ekologiskt perspektiv, barnens perspektiv, aspekten att platserna fungerar som tillflykt för utslagna grupper eller ge möjlighet till fysisk aktivitet, stadslivsperspektiv, folkhälsoperspektiv, olika pedagogiska intressen, en ökad allergirisk i staden, ett kulturhistorisk perspektiv, exploateringsintressen och ett förtätningsperspektiv och säkert en mängd andra perspektiv.

Jag har dock valt att begränsa examensarbetet till fyra perspektiv som känns särskilt relevanta för mig som landskapsarkitekt och som samtidigt är relativt övergripande. Perspektiven jag har valt är *förtätningsperspektivet*, exploatering är alltid relevant i staden, och ett hot mot platserna. *Barnperspektivet* eftersom det ofta är barn som använder dessa fria och lite hemliga platser och det *ekologiska perspektivet*, vad har platserna för ekologisk betydelse samt *stadslivsperspektivet*, har dessa platser någon betydelse för invånarnas dagliga rekreativsmöjlighet.

Genom redovisning av litteratur som behandlar dessa perspektiv beskriver examensarbetet perspektivens olika teorier närmare.

På perspektivstudien följer en kartläggning av odefinierade platser. Detta sker genom en inventering i Södertälje stad. Inventeringen och den följande studien visar om dessa platser brukas och i så fall hur samt vad det finns för intressen av platsen.

Genomförande

Under litteraturstudien har jag läst litteratur som tar upp de odefinierade platserna antingen som en värdefull tillgång i staden eller som något som inte hör hemma där.

Den litteratur som behandlar barnperspektivet inriktar sig på forskning om hur och var barn leker i miljön nära bostaden när de själva har möjlighet att välja plats för sin lek. Det ekologiska perspektivet studerar litteratur som handlar om biotoper och livsmiljöer för flora och fauna i stadsmiljö. Litteraturstudierna leder fram till en diskussion om de odefinierade platsernas betydelse för staden. Stadslivsperspektivet inriktar sig på forskning om vad de odefinierade platserna kan ge stadsmänniskan som han/hon inte kan få från en traditionell parkmiljö. Litteraturstudier om förtätningsperspektivet inriktar sig på frågan om den täta staden kontra den gröna staden. Här handlar det om att ta reda på i vilken stadstyp det finns ett behov av den odefinierade platsen.

Studien i Södertälje inleds med att, utifrån kartmaterial och ortofoton ringa in områden som kan räknas som bortglömda, samt att genom diskussion med Södertälje kommun. Fältstudier till platserna har gjorts för att kunna applicera de olika perspektiven på dem. Efter inventeringen av Södertäljes odefinierade platser har ett typexempel valts ut och diskuterats närmare. Examensarbetet, som hålls på planeringsnivå, går inte in på exakt design och detaljplanering av enskilda platser utan ger allmänna riktlinjer för hur man kan förhålla sig till odefinierade platser.

Examensarbetet avslutas med en diskussion om jag genom arbetet fått svar på frågan om det finns ett behov av de odefinierade platserna i staden. En diskussion förs också om hur man bör förhålla sig till den här typen av platser.

Avgränsningar

Studien i Södertälje utförs inom ett begränsat område av staden där stadskärnan ses som det intressantaste området. Det är i stadskärnan man enklast kan avgränsa områden från varandra och det är i kontrast till den täta stadskärnan som de odefinierade platserna blir tydligast.

De fyra perspektiven utgör grunden vid bedömningen av platserna. Även om andra perspektiv kan vara viktiga för en specifik plats är det dessa fyra perspektiv som är basen i arbetet.

I litteraturen finns det inga fastställda kriterier för vad en odefinierad plats är. Kriterierna jag följer under min inventering är därför skapade av mig och det blir därför en inventering utifrån mitt perspektiv.

Examensarbetet utförs under en begränsad period av 20 veckor under hösten 2007 och våren 2008. Det innebär att studierna på plats endast utförs under den tidsperioden, framförallt i december. Man kan förmoda att platserna används mer intensivt under andra perioder av året. Å andra sidan besöks alla platser under samma period så inbördes blir förutsättningarna lika.

Läsanvisningar

Arbetet är uppdelat i två delar. Det inleds med en teoretisk del som behandlar de fyra valda perspektiven. Den teoretiska delen avslutas med en sammanfatning av de fyra perspektiven där mina slutsatser redovisas.

Den andra delen av examensarbetet är en studie i Södertälje. Den inleds med en inventering av odefinierade platser som ska visa på vad odefinierade platser kan vara och hur de berörs av de fyra perspektiven. Studien fortsätter med en fördjupning av de odefinierade platserna. Här presenteras idéer om hur man kan behandla de odefinierade platserna. Idéerna utgår från de fyra perspektiven. Examensarbetet avslutas sedan med en diskussion om vad jag har kommit fram till.

Arbetet är i sin helhet relativt omfattande och det är därför jag har valt att efter de fyra perspektivstudierna redovisa mina slutsatser i ett eget kapitel. På så sätt kan man välja att endast läsa slutsatserna för att sedan fördjupa sig i studien över Södertälje.

LITTERATURSTUDIE

för att se om det har hänt något sen sist, och om de fortfarande finns kvar.

”Nästan alla dessa platser är oskyddade och kan försvinna, bebyggas, renoveras, städas upp eller omformas när som helst. De är tveklöst markområden som staden kommer att behöva assimilera för att i framtiden kunna växa.”²

Så slutar introduktionen till guiden. Och visst, många av platserna är bara under tillfälligt stopp i den ständigt pågående utvecklingen av staden, men jag tycker ändå att man ska fundera över vad man gör innan man slentrianmässigt tar dessa platser i anspråk. Vad har de här platserna för betydelse? Kanske är de väldigt viktiga för någon och man måste fundera innan man oåterkalligen bygger bort alla de odefinierade platserna i staden. Dessa platser som fungerar som andningshål för stadsbon. Det är denna fundering som mitt examensarbete syftar till att belysa.

Uppslag i *Guide till odefinierade platser i Lund*

Spaces of uncertainty

I boken *Spaces of uncertainty* för författarna Kenny Cupers och Markus Miessen fram idén att istället för att skapa fler oföränderliga platser bör man ha ett öppnare förhållningssätt till den offentliga platsen. Med oföränderliga platser menar författarna platser som redan har en bestämd funktion, som de flesta av de torg och parker som planeras idag. De menar att det är i det urbana mellanrummet som människan har en möjlighet att fly från stadens kontrollerade platser.

Tomrummen spelar en viktig roll i den kontinuerliga återupptäckten av staden som sker genom daglig användning. Eftersom tomrummen aldrig kan bli permanenta är det där som man hittar energi för aktiviteter. En annan positiv sak med tomrummen är att ingen kan hävda äganderätt till dem, de är alltid tillgängliga för alla.

Examensarbetet är uppdelat i två delar. Den första delen är en teoretisk del som utgörs av fyra valda perspektiv: *barnperspektiv*, *ekologiskt perspektiv*, *stadslivsperspektiv* och *förtätningsperspektiv*. Den andra delen av examensarbetet består av en studie över odefinierade platser i Södertälje. Den teoretiska delen av arbetet inleds här med en litteraturstudie som redogör för tre verk som har fungerat som inspiration för det fortsatta arbetet.

Guide till odefinierade platser i Lund.

Konstnären Lara Almarceguis verk *Guide till odefinierade platser i Lund* ingick i utställningen *Offentlig handling* som ställdes ut på Lunds konsthall under sommaren 2005. En del av Almarceguis verk var ett häfte som listar odefinierade platser i staden. Bilder, kartor och en kort text beskriver varje plats som har valts ut i projektet.

”Lund, en stad rik på kultur, historia och minnesmärken, har en noggrann planering där varje funktion är väldefinierad från dess medeltida ursprung till våra dagar. Den här guiden visar olika utvalda platser i staden som av en eller annan anledning har undkommit planeringsprocessen. De är tomrum där nästan allt blir möjligt eftersom ingenting finns: möjligheternas platser där stadsbon kan känna sig fri”¹

Guiden är ingen heltäckande inventering av odefinierade platser i Lund, utan ger mer ett smakprov på intressanta platser som saknar planering. Det är väldigt spännande att följa guidens kartor. Att gå in i ett välskött och ordnat koloniområde och hitta en övergiven, ogräsbeväxt och förfallen kolonilott sätter igång fantasin. Vad är det som har hänt här, och varför får det fortsätta? Ett exempel i guiden är det som skulle ha varit en gräsplätt vid Stig Sunners väg. Ytan har växt igen och allt som finns inne på den är avskärmat från gatan. Platsen upplevs som en djungel med all sin grönska. Trädgårdsavfall och växtrester bildar en avgränsning mot det omkringliggande. Varje gång man har försökt att göra i ordning platsen har det mötts av motstånd från de närboende som vill behålla den som den är. Det är en odefinierad plats som helt tydligt är viktig för en grupp människor: de närboende.

Jag finner de här platserna väldigt fängslande och de väcker min nyfikenhet. Det är platser som det är spännande att komma tillbaka till, gång på gång, 1 Almarcegui 2005 sid. 3

Boken ger exempel på olika typer av tomrum, det handlar om platser i staden som kan verka oviktiga vid första anblicken, de saknar mening och är ogästvänliga. Folk som passerar dessa platser tänker oftast inte på dem, platserna står där i väntan på framtida utveckling. Det rör sig om allt från mellanrum mellan byggnader till större industriområden och oanvända järnvägsspår.

Andra typer av tomrum är platser som används för att förflytta sig från en plats till en annan. Mellan kolonilotter, industritomter och inhägnade parkeringsplatser kan man ofta hitta intensivt använda stigar och spår. Dessa tomrum länkar nästan omärkligt samman olika områden i staden. Det kan vara både formella stigar, asfaltslagda och tydligt markerade, eller gömda stigar endast markerad av det trampade gräset. Bilar, cyklar och fotgängare rör sig över ytan utan att tänka på den.

Övergivna platser kan också vara ockuperade av nattklubbar, sportaktiviteter, anarkister och andra grupper. Ett klubbhus, hästspår eller en eldstad markerar närvaron av dessa grupper. I vissa fall blir aktiviteten etablerad bland allmänheten, och den övergivna platsen placeras på så sätt på den mentala stadskartan igen.

Men en del tomrum är inte permanent befolkade. De kan vara olämpliga ur olika perspektiv, till exempel att de är för bullriga, för små eller svåråtkomliga. Platserna tenderar att bli en plats där man kan göra sig av med saker, de blir hem för bilvrak eller komposthögar. De kan också användas för tillfälliga aktiviteter, allt från sexuella möten till konstutställningar och ravepartyn. Om de ligger bra till, med en vacker utsikt kan de bli picknickplatser. Man kan se dem som en informell vild park där människor är fria att göra som de vill. Ett tydligt exempel på saker som sker där man är fri att göra som man vill är kojbyggen.

Dessa tomrum som inte är permanent befolkade, de som är för bullriga, för små eller svåråtkomliga, är dem som boken främst behandlar, och det är också den typen av platser som examensarbetet fokuserar på. Det är platser som kan användas av en viss typ eller flera typer av brukargrupper och för tillfälliga aktiviteter och händelser.

Författarna till *Spaces of uncertainty* skriver att dessa platser är typiska ingenmansland och att aktiviteterna som sker här lämnar få spår. På så sätt är de neutrala områden, ingen grupp hävdar sin rätt till platsen offentligt och de kontrolleras inte av någon person eller institution. Ingen kräver att man ska bete sig på ett speciellt sätt på platsen utan dessa platser färgas av den som för tillfället vistas där.

Stadslandskapet är fyllt med funktioner och strukturer. Dessa strukturer skapar ett väldefinierat system av önskvärda beteenden. Men vissa aktiviteter passar inte in i den traditionella mallen och återfinns då i marginalerna, i tomrummen. Dessa tomrum saknar den förprogrammerade kod som finns i designade platser. Platserna är, till skillnad från stadens övriga platser, otydliga och saknar ett förutbestämt användningsområde. Ett exempel på aktivitet som helst är osynlig för allmänheten är de sexuella mötena.

Ingenmanslandet är ett ställe att gömma sig på, där man får vara i fred, där de sociala kraven är lägre och andra beteenden än det ”normala” är accepterade.

Tomrummen är alltså varken tomma eller neutrala men inte heller symboliska platser som till exempel offentliga torg, som kan berätta historier om styrka och revolutioner, tomrummen har en mening på ett annat sätt. De små spår som finns på dessa platser, cigarettfimpar, tomma flaskor, trasiga leksaker, pappersservetter, är platsens små historier. Dessa spår visar att platsens mening skapas genom användning istället för genom den byggda strukturen.

Vissa människor upplever dock dessa platser som tomma och innehållslösa eftersom de inte ger det traditionella tillrättalagda stadslivet. Användarna av dessa gränsland är i många fall minoritetsgrupper som söker en annan typ av platser än den traditionella. Motviljan mot att alltid, på ett eller annat sätt, vara övervakad i den offentliga miljön, genom affärsägaren, reklam, regeringen, kameror med mera kan göra att man söker sig till de övergivna platserna. Här får man ett avbrott från staden. Just osäkerheten i platsen gör att vi har behov av den, den är på ett sätt lika odefinierad som vi själva.

De övergivna platserna är öppensinnade platser, de definieras genom besökarens beteende. Genom att sakna en identitet eller funktion kan platserna omformas och skapas på nytt genom aktiviteterna som sker. Eftersom inga regler eller gränser sätts genom en byggd form blir dessa ytor platser för ett nytt uttryck. Meningen som dessa platser har är alltid olika och ändras ständigt. Platserna är dynamiska och instabila. Vad händer i marginalerna? Vem tillhör de? Vilka är deras besökare? Dessa frågor kan bara få tillfälliga svar.

Invisible Zagreb

I boken *Design and landscape for people* beskrivs det tvååriga projektet *Invisible Zagreb* av arkitektgruppen Platforma 9,81. De har undersökt och försökt visa potentialen av stadens tomma platser för den framväxande sociala utvecklingen. De ger ett alternativ till stadsplaneringen i en stad som är under en snabb och djupgående förändring. Zagreb har saknat ett offentligt program för att klara den nya utvecklingen. Målet med projektet *Invisible Zagreb* var att undersöka ”hålen” i staden. Här ingår byggnader och platser som övergetts och i princip glömts bort medan utvecklingen har fortgått runt dem. Taktiken är att genom kartläggning av dessa platser, och genom att uppmuntra nya temporära användningar av dem, skapa en kännedom om platserna bland allmänheten.

Projektet undersöker möjligheterna till informella urbana och kulturella strategier som kan verka för att ge de här platserna temporära händelser. Projektet har influerat stadens planeringstankar om platserna.

Det stora arbetet i *Invisible Zagreb* gick ut på att kartlägga alla ”hål” i staden. Nästa steg var att organisera tillfälliga händelser på platserna. Det

kunde vara allt från musikfestivaler till konstinstallationer, filmvisning eller guidade turer för att sätta dessa platser på den mentala kartan och höja deras status bland allmänheten och hos myndigheter. Den sista delen av arbetet bestod i att samla informationen om de tillfälliga aktiviteterna som skett på platserna. Projektet *Invisible Zagreb* var ett sätt att visa och föreslå nya alternativa permanenta användningsområden av platserna, både för kommersiell-, kulturell- och rekreativ användning.

Kroatien och Zagreb har förstås en mycket stor mängd odefinierade platser, och majoriteten av ”hålen” var övergivna och förstörda byggnader, men även tomma platser i staden fanns med i deras kartläggning. *Invisible Zagreb* erbjuder ett spännande och nytänkande alternativ till den traditionella stadsplaneringen. Det handlar om att låta stadsmänniskan vara med i utformningen av platsen istället för att skapa ännu en färdig plats.

Slutsatser kring litteraturen

De verk som helt handlar om odefinierade platser tar generellt en positiv ställning för platserna. De lyfts fram och blir till en utställning i *Almarceguis* projekt, de uppmärksammas och får nya tillfälliga funktioner i *Invisible Zagreb*. I *Spaces of uncertainty* beskrivs platserna som ovärderliga för staden, som andningshål och ytor där oväntade, nya, saker kan ske. Där händelser som inte får plats inom stadens mallar ändå kan få ta plats och accepteras. Gemensamt för de här verken är att de alla anser att de odefinierade platserna låter människan vara fri, att man där får en chans att ställa sig utanför samhällets krav. I *Spaces of uncertainty* beskrivs i princip bara platser som har en funktion, som används idag, och man fokuserar mycket på vad det är för typer av funktioner och händelser som sker på platsen. Almarcegui ger en objektiv beskrivning av platserna, oberoende av funktion och användningsområde medan *Invisible Zagreb* skapar nya funktioner åt platserna. Förhållningssätten skiljer sig rätt mycket åt men jag tycker att alla tre sätten är intressanta. Efter att ha läst *Spaces of uncertainty* greps jag av de här platserna, jag känner hur viktiga de är och hur viktigt det är att de får vara kvar. Jag får intrycket av att alla tomrum i Berlin har en subkultur som har ett behov av platsen. Men jag funderar ändå över hur många av de odefinierade platserna i staden som används på det sätt som de beskriver, eller på något annat sätt för den delen. Risker är att det är ganska få platser som faktiskt har ett användningsområde idag och då blir det genast svårare att hävda vikten av platsernas bevarande på *Spaces of uncertainty*s sätt. Då är det lättare att hantera *Invisible Zagreb*s förhållningssätt där nya tillfälliga funktioner adderas för att en kännedom om platsen ska skapas.

I övrig litteratur som jag läst, som i första hand behandlar de fyra olika perspektiven, intas ofta, när de överhuvudtaget behandlas, en mer skeptisk ställning till de odefinierade platserna. De nämns i förbigående som platser som är bra att förtäta, utan att man riktigt funderat på om dessa platser har en funktion eller ej. Detta återkommer jag till i respektive perspektivkapitel.

Under min litteraturstudie har jag letat efter information och texter om odefinierade platser. En odefinierad plats kan vara en mängd saker, och definieras olika av olika människor. Mellanrum, hål, ingenmansland, tomrum är olika benämningar på de platser som jag har valt att benämna med det övergripande *odefinierade platser*. Termen har jag lånat från den svenska översättningen av Almarceguis verk (på engelska *undefined*) och jag tycker att den stämmer väl in på den typ av platser som jag menar. I litteraturstudien ovan använder jag mig ofta av andra begrepp än *odefinierade*, då för att författarna har använt sig av andra begrepp som jag har översatt till svenska, till exempel engelskans *void* - tomrum. I fortsättningen kommer jag att använda mig av begreppet *odefinierade platser* när jag själv skriver om platserna. Använder jag en annan term är det för att författaren av någon litteratur har benämnt platserna på det sättet.

BARNPERSPEKTIVET

Om barns utemiljö finns en mängd böcker och flera avhandlingar. I sina bedömningar om en god utemiljö för barn är forskarna relativt samstämmiga. Den mesta litteraturen och forskningen handlar om barns skol- och dagisgårdar. Förhållandevis lite litteratur behandlar ytorna kring bostaden. Men visst finns det litteratur om detta också. För även om barn idag tillbringar mindre tid i området runt bostaden än tidigare så är det fortfarande i närmiljön som barnet tillbringar en stor del av sin tid.¹

”Lekplatsen” och barnet

Med dagens forskning vet de flesta av oss att den traditionella ”lekplatsen” inte är den ultimata miljön för barn.² Som Nic Nilsson skriver i Boverkets bok ”Barn i stan”: *”lekplatsen reducerar barns lek till apans klängande i ställningar, när leken är så mycket mer med såväl kognitiva som sociala sidor”*.³

Man räknar med att barn endast tillbringar ungefär 10-20% av sin utevistelse på de iordningställda lekplatserna. Leken på lekplatsen, med redskap, blir snart bekant för barnen, de vill röra på sig och upptäcka nya saker.⁴ Som kontrast till den ordnade lekplatsen ställs ofta naturen. Naturen kan ge andra utmaningar än anlagda lekplatser. Barn leker också ofta på naturmark om de har möjlighet.⁵ Forskning visar att det viktigaste på en skolgård ofta är det som har funnits på platsen innan, skogsdungen eller naturmarken. På sådana platser ägnar sig barnen åt flera olika aktiviteter på rasterna. Det är inte endast skog som inspirerar barn och skapar många aktiviteter, men att ha någon typ av naturmark ger en skillnad i kvalitet på skolgårdar.⁶

Barn är inte beroende av en specifik plats eller ett redskap för att kunna och vilja leka⁷. Men även om den traditionella lekplatsen inte är den viktigaste lekmiljön för barn fyller den ändå en mycket viktig funktion anser en del forskare. Den kan ses som en mötesplats, på lekplatsen möter barnen varandra och härifrån utgår lekarna. Barn vill ofta göra andra saker än de bestämda lekplatsaktiviteterna. Ofta handlar det om att leka och bearbeta

det material som finns på platsen, bygga kojor och fördämningar eller umgås med andra barn.⁸ Miljöpsykologen Fredrika Mårtensson anser att det finns alldeles för få möjligheter för barn att ta sig fram i det offentliga rummet. Det behövs nya inslag i utemiljön som låter barn upptäcka något och ger möjligheten att vara med och skapa sina egna platser. Att barn skapar egna platser kan man ta som ett bevis för att lekmiljön fungerar bra.⁹ Det uppstår färre konflikter mellan barnen när det finns naturmark att tillgå. Lekutrustningen består då ofta av pinnar, kottar och stenar och det finns så gott om det att barnen lätt kan dela med varandra. Konflikter mellan barn och vuxna minskar också eftersom kravet att det ska se snyggt och städat ut inte finns på samma sätt i naturmarken som på gården eller lekplatsen. I naturmark tillåts lekarna att pågå längre, barnens spår finns kvar från gång till gång.¹⁰ Det är viktigt att det finns grönytor med insynsskyddade platser och rumsskapande vegetation i de områden som barn rör sig fritt. Barn har också ett stort behov av att i takt med sin åldersutveckling få möjlighet att röra sig längre och längre från hemmet. Genom att på detta sätt ta den fysiska miljön i besittning tränas barnets självständighet och de lär sig att hantera omvärlden på egen hand.¹¹ Forskning om skolgårdar visar också att stora ytor kring skolor och förskolor inverkar positivt på barns lust att röra sig medan små ytor betyder motsatsen.¹² En liten yta behöver inte vara tråkig att vistas på, men möjligheterna till varierad lek ökar med tillgången till större ytor, och det är variationsrikedomen i leken som skapar bra platser för barn.¹³ Det är viktigt att även de vuxna känner att platsen är tillräckligt trygg och överblickbar så att de kan ge barnen den frihet som leken kräver.¹⁴ Louise Nyström, professor i fysisk planering, hävdar i en bok utgiven av Boverket att en tätare stad är en förutsättning för barnens rörelsefrihet.¹⁵ Att barnen trivs i en tät stad där det är nära till allt och det finns liv och rörelse finns det forskning som visar, den skyddade men livlösa villamattan lockar få barn. Nyström anser att det är genom att förtäta överbliven och dålig utnyttjad mark som vi skapar den här barnvänliga miljön. I samma bok skriver Trine Agervig-Carstensen, från Köpenhamns universitet, om hur viktiga just icke-rum och mellanrum är för barnen. Det är platser i staden där man finner barn.¹⁶ Agervig-Carstensen har liknande åsikter om vilka platser som är viktiga för barn som de flesta forskare inom barnperspektivet. Det är just mellanrummen i staden som är viktiga platser för dem. Gabriella Lönngren och Bengt Persson noterar i Gröna fakta 8/1995 att barn ofta söker sig till ruderatmarker (se det ekologiska perspektivet sid. 16 för närmare förklaring) som av vuxna ses som vanvårdade skräphål. Dessa

1	Boverket 2007-1 sid. 24 och Olsson Lieberg 8/2006 sid. 2 och Boverket 2004 sid. 7	8	Lindholm 1998, sid 31
2	Lieberg 1992 sid. 83	9	Lenninger och Olsson 2006, sid. 17
3	Nilsson 2001, sid.148	10	Ibid, sid. 19
4	Ibid, sid. 149	11	Mårtensson och Kylin 3/2005. sid. 5
5	Berglund 1996, sid. 33	12	Lenninger m.fl. 4/2006 sid. 2
6	Lindholm 1998, sid. 31	13	Lenninger m.fl. 4/2006 sid. 6
7	Olsson 1998, sid. 64	14	Mårtensson och Kylin 3/2005 sid. 2
		15	Nyström 2001, sid. 36
		16	Agervig Carstensen 2001, sid. 122

platser är spännande och det finns mycket att upptäcka där.¹⁷ Boverket skriver att det är viktigt för barnens utveckling att ha tillgång till platser som inte alltid är kända av de vuxna.¹⁸ Dessa platser och lekarna där verkar ha stor betydelse om man jämför med traditionella lekplatser och skolgårdar.¹⁹ Barns tid och rum är idag mycket kontrollerat av vuxna och möjligheten att välja att vara ensam är oftast liten. Därför blir utemiljön extra viktig som ett fritt rum för barnen enligt landskapsarkitekten Maria Kylin.²⁰ Barnen uppmärksammas även i boken *Spaces of uncertainty* där författarna, i likhet med många forskare, menar att tomrummen i staden ger ett alternativ till den planerade lekplatsen och en möjlighet till upptäckter och äventyr.²¹

Ungdomars platser

Sociologen, professorn och forskaren Mats Lieberg skriver att det är i gränzsonerna som ungdomar umgås och hittar sina platser. Det är platser vars främsta egenskap är att de inte har en bestämd funktion.²² Här kan ungdomarna, som ofta är hänvisade till bostadsgårdarnas utemiljöer, själva styra utan insyn från vuxna.²³ Ur ungdomars perspektiv är staden ofta för tillrätalagd och ordnad. På ”icke-platserna” kan ungdomar använda sin fantasi och själva skapa platser. Lieberg tror, när det gäller utformning av stadsrum, att det kan handla om att undvika ensidighet och förutsägbarhet för att istället eftersträva mångtydighet och oklarheter..²⁴

Reflektioner

Det jag kan utläsa att man i forskningen och litteraturen har kommit fram till är att barn alltså behöver en fri grönska med rum som gör det möjligt för dem att ta sig fram, men som hindrar insyn. På marken bör det finnas löst material som kan användas i lekar; kottar, lera och pinnar. Platsen ska inte vara ordnad utan barnen tillåts att själva skapa sina platser. Ytan ska vara tillräckligt stor för att barnet inte ska känna sig begränsat, men tillräckligt liten för att en vuxen ska kunna känna sig trygg med att släppa barnen fria. Platsen ska gärna ligga i anslutning till lekplatser eller barnens hem, det ska helst vara möjligt för barnen att iaktta vuxna och förbipasserande. Det är på den här typen av platser som barnet utvecklas genom att själva kunna sätta gränser och bestämma i det fysiska rummet. Avskildheten som uppnås genom kontroll över rummet är nödvändig för den mentala utvecklingen och för känslan av självständighet.

Platserna som forskarna beskriver som intressanta och stimulerande för barn verkar vara det som jag menar är en odefinierad plats. Platsen är naturligtvis inte egentligen odefinierad för barnen. De är medvetna om platsens möjligheter och den kan vara synnerligen välkänd, välanvänd och till och med namngiven, som lekskogen, höga kullen med mera.

Att legitimera en förtätning av den överblivna och dåligt utnyttjade marken utifrån ett barnperspektiv, som Nystöm gör, tycker inte jag fungerar. Den överblivna marken är ju i mångt och mycket barnens egna platser i staden. Lieberg beskriver också de odefinierade platserna när han skriver om viktiga platser för ungdomar. Det betyder att de odefinierade platserna, även om det inte är samma platser, används under hela barnets uppväxt. Sett ur ett barnperspektiv är den här typen av odefinierade platser: den bostadsnära, beväxta och skyddade, oerhört viktig.

17 Lönngren och Persson 8/1995 sid. 10
18 Boverket 2004 sid. 52
19 Kylin 2004 sid. 11
20 Mårtensson och Kylin 3/2005. sid. 5
21 Cuppers och Miessen 2002 sid. 92
22 Lieberg 1992 sid. 80
23 Ibid, sid. 81-82
24 Ibid, sid. 83

EKOLOGISKT PERSPEKTIV

Man kan hitta mycket information om den biologiska mångfalden i staden. I det här kapitlet tar jag upp hur grönska på olika sätt kan påverka stadens miljö, det vill säga stadsmänniskans livsmiljö. Jag tar här inte upp frågan om vilken mängd grönska, i förhållande till byggnader, man ska tillåta sig att ha i sin stad, utan den frågan diskuterar jag i förtätningsperspektivet. Det ekologiska perspektivet behandlar inte heller hur människan påverkas av grönområden, utan det kommer i stadslivsperspektivet

Träd som vindskydd och luftrenare

Hur stor betydelse vegetationen har för stadsmiljön har forskare diskuterat under lång tid, utan att komma fram till ett gemensamt ställningstagande. Det finns dock tydliga resultat som visar att vegetationen har betydelse i frågor som vinddämpning, lokal temperaturutjämning och ökad luftfuktighet.¹ Träd dämpar vinden effektivt medan höga hus tvärtom ofta gör att vinden blir än mer påfrestande. Vindskydd skapade av vegetation byggs upp i flera led för att bli effektiva. Det räcker inte med en vindskyddsplantering längs stadsgränsen utan den måste följas upp med planteringar inne bland bebyggelsen.² Mätningar och undersökningar visar att träd och även andra växter renar luften från tungmetaller. Träd renar luften genom att filtrera stoft och partiklar och de bidrar till att höja luftfuktigheten och syresättningen.³ En del föroreningar uppstår lokalt och för att få bästa effekt bör de filtrerande träden placeras så nära föroreningskällan som möjligt.⁴ Stora planteringar med träd runt om i staden bidrar också till att förbättra luften, eftersom större delen av föroreningarna kommer från andra platser och andra länder.⁵ Luftföroreningar fångas av växternas blad eller barr. En blandad plantering är det bästa alternativet. Planteringen ska vara så tät som möjligt för att filtrera luften bra.⁶

Ruderatmark

En ruderatmark är en typisk odefinierad plats. I Wikipedia beskrivs ruderatmark (från latinets rudera - ruin) som mark som ofta störs av

1 Berglund 1996 sid. 31 och Boverket 2007-1 sid. 21
2 Persson och Bucht 4/1992 sid. 10
3 Ibid, sid. 3 och Bjur och Engström 1993 sid. 43
4 Persson och Bucht 4/1992 sid. 11
5 Ibid, sid. 10
6 Ibid, sid.11

mänsklig verksamhet. Exempel är upplagsplatser, schaktmassor och industritomter. ”Ruderatmarker är en bra grogrund för växter som specialiserat sig på kort livscykel och intensiv förökning, sådana växter som vi oftast betraktar som ogräs. Ruderatmarker innehåller inte sällan förvildade trädgårdsväxter och andra exotiska arter. Vissa former av ruderatmarker är uppskattade av fåglar, speciellt vintertid, och man har många gånger funnit ovanliga arter i sådana områden.”⁷ Detta påpekar även vikten av dessa marker. På och invid banvallar finns ofta en fri vegetation som består av ett flertal arter som inte har så stor chans i andra stadsmiljöer.⁸ På ruderatmarker finner många växter som drivits undan av ogräsbekämpning i parker och trädgårdar en tillflyktsort. Många av ruderatmarkerna är viktiga som de är för den biologiska mångfaldens skull.⁹ I tätorterna gör krav på att befintliga väg- och ledningssystem ska utnyttjas i största möjliga utsträckning att parker, skogsbackar och kanske framförallt överblivna restytor bebyggs i allt större omfattning. Därmed försvinner restområden som varit en fristad för växter och djur. Den tätare exploateringen ger allt mindre ytor kvar för en mångfald av biotoper.¹⁰

Dagvattendammar

I många städer är dagvattenhanteringen ett svårlöst problem. Vattnet har under flera decennier varit en illa sedd tillgång i staden.¹¹ Dagens miljösituation gör att regnet är förorenat redan när det faller ned. I vissa miljöer samlas än mer föroreningar upp under vattnets transport på eller genom marken. I andra miljöer minskar föroreningsmängderna och vattnet renas.¹² Idag har vi problem med avloppsledningar och reningsverk då många ledningar även leder regnvatten till reningsverken. Efter regn kommer stora mängder dagvatten in till reningsverken och det svämmas över.¹³ Detta leder till att en del av det egentliga avloppsvattnet går orenat ut i våra vattendrag. Rekommendationerna har varit att bygga om ledningssystemen och placera en separat dagvattenledning direkt till det mottagande vattendraget. Men denna lösning har också stora problem till följd av chockbelastningen och av exporten av föroreningar till vattendraget.¹⁴ I boken *Växter och djur i stadsnatur* anser författarna att regnvatten som kommer från ytor som bara är obetydligt förorenade inte behöver ledas bort i ledningar utan kan tas om hand på plats (naturlig dagvattenhantering). På så sätt minskar man mängden ledningar som måste dras och underhållas och vattnet kan komma vegetationen till godo. Vattnet leds till dammar och våtmarker där man kan utveckla en rik växtlighet.¹⁵ Dagvatten från stora vägar är förorenat och innehåller mer miljögifter än vatten som släpps ut från reningsverken. Däremot är dagvatten som

7 <http://sv.wikipedia.org/wiki/ruderatmark>, 2007 och <http://linnaeus.nrm.se/flora/veg/ruderat.html>, 2007
8 Gyllin m.fl. 6/1999 sid. 6
9 Isåxsson och Burman 1999, sid. 10
10 Florgård m.fl. 1994 sid. 35
11 Persson och Bucht 4/1992 sid.3
12 Ibid, sid. 12
13 Florgård m.fl. 1994 sid. 91
14 Persson och Bucht 4/1992 sid. 13
15 Florgård m.fl. 1994, sid. 91 och Boverket 2004 sid. 74

infiltrerats i marken renare än renat vatten från reningsverk.¹⁶ När vi leder bort allt regnvatten måste vi istället använda dricksvatten till våra planteringar.¹⁷ Detta är två anledningar för att låta dagvattnet infiltreras och samlas i våtmarker och dammar.

Gröna korridorer

All slags grönska i staden, parker, stadsträd, impediment med mera bildar mer eller mindre sammanhängande stråk av grönstruktur i staden, ”de gröna korridorerna”.¹⁸ Den kraftiga exploateringen av tätorterna gör att befintliga grönytor riskerar att skäras av från varandra. Det gör inte bara att naturliga promenadstråk bryts utan det får även negativa konsekvenser för växter och djur, och för kontakten med den omkringliggande landsbygden.¹⁹ En grön struktur i staden kräver tillräckligt stora områden som är sammanlänkade genom stråk, det gör att växter och djur kan sprida sig. På så sätt kan ekosystemens funktioner och processer lättare upprätthållas.²⁰ De gröna korridorerna är idag ifrågasatta angående hur stor deras funktion egentligen är. Man är inte helt överrens om och hur de ska se ut för att fungera som spridningsvägar för flora och fauna. De odefinierade platserna är en del av grönstrukturen i staden, även om de sällan räknas. De har en egen biologisk mångfald som kan vara värdefull att ta till vara och utveckla i samspel med övrig stadsgrönska.

Människan i stadens grönska

Den pedagogiska aspekten av floran och faunan i staden är viktig, insikten om att vi är en del av ett större ekologiskt sammanhang börjar ofta genom att en nära relation till naturen där vi bor är möjlig. Enligt en undersökning från Naturvårdsverket görs hälften av alla skogsbesök i tätortsnära skog. Särskilt viktig är närmiljön för barn och gamla som tillbringar stor del av sin tid nära bostad och skola.²¹ Om barnen får ta aktiv del i miljön så ökar förståelsen för ekologiska sammanhang och för naturvårdsfrågor och miljöengagemang.²² Att se och uppleva förändringar i naturen gör kretsloppstanken begriplig och möjlig att utveckla i anslutning till människors vardag.²³ I och med att alltfler barn växer upp i staden riskerar den starka bas för naturvård och för ett ekologiskt tänkande som förut funnits att minska.²⁴

Den odefinierade platsen och ekologin

Bara 17% av Sveriges befolkning lever på landet.²⁵ Det betyder att nästan 4 av 5 svenskar lever i städer och tätorter. Traditionellt har tätorter ofta betraktats, ur biotopsynpunkt, som fattiga områden. Men även i tätorter

finns biotoper som är unika och intressanta med arter som knappt förekommer i andra miljöer.²⁶ Även små ytor kan vara viktiga ur ekologisk utgångspunkt, det kan handla om restytor, impediment m.m. utan påtaglig funktion skriver Bengt Persson och Eivor Bucht.²⁷ Tätorter skapar egna speciella förutsättningar och även Florgård m.fl. anser att det är viktigt att ta tillvara på de speciella tätortsbiotoperna. De återfinns ofta på rest- och reservområden och är därför ofta utsatta för hot om exploatering vid förtätning.²⁸ Träden i staden är viktiga för luftreningen men det har också visat sig att träd i staden sänker stadstemperaturen, vilket är intressant i och med den pågående klimatförändringsdebatten. Asfalt absorberar så mycket som 90% av solstrålningen, vilket höjer temperaturen i staden, medan träden transpirerar och har en avkylande effekt.²⁹

Genom litteraturen framkommer det att mycket av den biologiska mångfalden i staden återfinns på restytor, impediment och ruderatmarker, de odefinierade platserna i staden. Odefinierade platser kan också vara viktiga och fungera som närmiljö för stadsboende barn och vuxna som lär sig mer om ekologin och naturen. Vissa av de odefinierade platserna är kanske, eller skulle kunna utvecklas till dagvattendammar, vilket inte bara är utmärkt för dagvattnet. Våtmarker hör också till de mest hotade biotoperna och bör skyddas även i tätortsnära områden. Det öppna vattnet och våtmarken har stor betydelse för många växter och djur.³⁰

Hans Bjur, professor, och arkitekt Carl-Johan Engström anser i en bok från Byggforskningsrådet att det är viktigt att vidga vårt synsätt och även låta det gröna ingå i ett vidare perspektiv med vattendrag och dammar, fria ytor och impediment inom kvartersområden samt även gator och platser inom bebyggelse, vilka alla existerar som rum och mellanrum i städer.³¹

Reflektioner

Den odefinierade platsen är viktig för den biologiska mångfalden i staden. I mycket är den fria typen av platser intressantare ur ett biologiskt perspektiv än den tillrättalagda parken. Man måste uppmärksamma de odefinierade platserna så att människor förstår betydelsen av dem för den biologiska mångfalden. Framförallt har all grönska i staden en positiv inverkan på klimatet och gör miljön i staden renare. De odefinierade platserna skulle också kunna användas som vatteninfiltrationsplatser. Den odefinierade platserna får en funktion och rättfärdigas i staden. Dammar och vattendrag ökar också den biologiska mångfalden i staden.

Med litteraturens hjälp hittar jag de positiva effekterna som den biologiska mångfalden och ekologin har på staden. Men jag hittar inga negativa konsekvenser, kanske för att de är relativt få.

16 Persson och Bucht 4/1992 sid. 13
17 Ibid, sid. 12
18 Ibid, sid. 8
19 Florgård m.fl. 2/1991 sid. 4
20 Boverket 2007 sid. 21
21 Lönngren och Persson 8/1995 sid. 3
22 Persson och Bucht 4/92 sid. 6 och Boverket 2007-1 sid. 23
23 Bjur och Engström 1993 sid. 43
24 Florgård m.fl 2/1991 sid. 4
25 Persson och Bucht 4/1992 sid.2

26 Florgård m. fl. 2/1991 sid. 3 och Gyllin m.fl. 6/99 sid. 7
27 Persson och Bucht 4/1992 sid.3
28 Florgård m.fl. 2/1991 sid.3
29 Randall 2003 sid. 95
30 Florgård m.fl. 1994 sid. 84
31 Bjur och Engström 1993 sid. 43

STADSLIVSPERSPEKTIVET

Det här kapitlet handlar om människans förhållande till de odefinierade platserna och om stadens traditionella platser. Det handlar dels om vad människan behöver och dels om hur de odefinierade platserna kan komplettera traditionella parker och områden i staden.

Naturen lindrar stress

Många forskare har visat att parker och grönstruktur i staden påverkar vår hälsa. Naturen lindrar stress och antas även kunna påverka hormoner, immunförsvar och läkningsprocesser.¹

Forskarna Stephen och Rachel Kaplan talar om *spontan uppmärksamhet* och *riktad uppmärksamhet*. Den spontana uppmärksamheten väcks av någonting intressant i omgivningen och är omedveten. Den sker utan mental ansträngning och nya upptäckter fascinerar snarare än tröttnar oss. Den riktade uppmärksamheten kräver däremot stor mental ansträngning. På lång sikt leder intensivt användande av den riktade uppmärksamheten till psykisk trötthet. Naturen är rik på händelser som attraherar den spontana uppmärksamheten och den riktade koncentrationen kan slappna av och ägna sig åt att ”rensa hjärnan”² från problem.³ Även en kortvarig kontakt med natur och grönska, också indirekt genom ett fönster, kan lindra människors stress och det snabbare än genom kontakt med andra miljöer. Studier har också visat att en promenad i en naturpark ger bättre återhämtning från mental utmattning än en motsvarande promenad i stadsmiljö.⁴

Parkkaraktärerna

Forskaren Patrik Grahn har under en längre tid arbetat fram något som han kallar de åtta parkkaraktärerna. Jag ger en kort beskrivning av karaktärerna och varför de är svåra att tillämpa på de odefinierade platserna. *Det vilda* är en plats utformad av naturen själv och har en uråldrig prägel. Denna karaktär fungerar bara på parker större än 30 hektar. *Det artrika* är en mångfald av växter och djur, den blir tydligare och starkare i större parker med naturliga bryn, men kan finnas i parker där man satsat på mångfald.

Det rymliga ger känslan av att komma in i en annan värld, man slipper

1 Boverket 2004 sid. 69
2 Grahn i Göransson m.fl. 8/2003 sid. 3
3 Schmidtbauer 1/1999 sid. 3 och Grahn i Göransson m.fl. 8/2003 sid. 3
4 Berglund 1996 sid. 32

bekymra sig om signaler och skyltar, man kan andas ut, detta kräver att parken är så stor att man kan röra sig i den utan att finna skarpa gränser till omgivningen. I *den rofyllda* dominerar känslan av lugn, det viktigaste är avsaknaden av stadens larm och buller. I *den lekfulla* eller *lustgården*, kan människor umgås i trygghet, barnen kan röra sig i en annan värld, saker att uppleva och experimentera med måste rymmas. *Det gröna torget eller allmänningen* är en öppen och centralt belägen plats, flera aktiviteter kan pågå samtidigt och den förutsätter stora öppna ytor. *Det festliga* är kulturpräglad och fyllt med aktiviteter, platsen ska inte var för stort, och gärna ha en permanent attraktion som ett café. *Det kulturella* ska visa på samhällets historia och kultur: blomsterarrangemang och fontäner.⁵ Berggren-Bärring och Grahn hävdar att majoriteten av karaktärerna kräver stor yta för att komma fram.⁶

Trehundra meter

Undersökningar gjorda av Ann- Margreth Berggren-Bärring och Patrik Grahn visar att de parker i städer som inte besöks är generellt mindre till ytan än de parker som har besökare.⁷ De konstaterar även att bara hälften av parkerna som är mindre än en hektar faktiskt besöks.⁸ Författarna till boken *A pattern language* anser att människor behöver parker och grönområden för att må bra, men om avståndet till dem är mer än tre minuters promenad överstiger avståndet behovet. Mycket få människor har tre minuter till närmaste park och lösningen som beskrivs i *A pattern language* är att anlägga hundratals små parker, så kallade *greens*, som sprids över staden så att varje bostad och arbetsplats ligger inom tre minuter från en liten park.⁹ När de pratar om storleken hävdar de att parken måste vara så pass stor att man, åtminstone i mitten av parken, känner att man är borta från stadens larm och stress. Den lilla parken måste åtminstone vara så stor som 45 meter i bredd. Ska man placera dessa små parker inom tre minuters gångavstånd måste de spridas med ett intervall på 500 meter i staden.¹⁰ Berggren-Bärring och Grahn anser dock att parker måste vara större än så för att faktiskt användas.

Boverket skriver i *Bostadsnära natur* att forskning har visat att 300 meter är ett gränsvärde för hur långt man är beredd att gå till ett grönområde för att man ska använda det ofta. Boverket skriver även att det är av stor betydelse för barn, funktionsnedsatta, äldre och sjuka att det finns bostadsnära angränsande naturområden och mindre grönytor insprängda i bebyggelsen.¹¹ Patrik Grahn och landskapsarkitekt Ulrika Stigsdotter har i en stor undersökning betraktat förhållandet mellan stadsbons stressnivå och deras avstånd till grönska. Slutsatsen var att de stadsbor som känner sig minst stressade är de som besöker gröna ytor mest.¹² De som bor max

5 Berggren-Bärring och Grahn 1995 sid. 85-87 samt Grahn muntligt 2005
6 Berggren-Bärring och Grahn 1995 sid. 14
7 Ibid, sid. 44
8 Ibid, sid. 49
9 Alexander m.fl. 1997 sid. 305
10 Ibid, sid. 308
11 Boverket 2007-1 sid. 14
12 Grahn och Stigsdotter 2003 sid. 9

50 meter från en park besöker den i genomsnitt tre till fyra gånger i veckan. Är avståndet 300 meter eller mindre är genomsnittsbesöket 2,7 gånger i veckan och är avståndet 1000 meter besöks de i genomsnitt endast en gång i veckan.¹³ Som det verkar i undersökningen är det tid och avstånd som är avgörande för användandet av stadens grönstruktur. Forskningen visar att ju mer folk vistas i grön miljö desto bättre klarar de stress. Fem till tio minuter är en kritisk gräns innan man kanske helt avstår från parkbesöket och utevistelsen skriver Boverket.¹⁴ På fem minuter rör sig en människa ungefär 300 meter.

Den oförutsägbara platsen

Stadsdelen Eixample i Barcelona är mycket tättbebyggd med få torg och öppna platser, gårdarna inne bland husen som skulle ursprungligen var avsedda som offentliga rum har med tiden bebyggts med verkstäder och magasin. Dessa används knappt idag och en ny satsning på utemiljön går ut på att bostadsgårdarna förvandlas till små offentliga parker. Målet är att det i stadsdelen ska finnas 45 små parker och att ingen boende ska ha längre än 200 meter till närmsta park. Gårdarna gestaltas på olika sätt för att tillsammans kunna locka många, på en gård har exempelvis en pool och en sandstrand anlagts. Konceptet är att behandla dessa platser annorlunda än övriga offentliga ytor, ofta har de en trädgårdskänsla över sig, lite hemliga och gömda inne bland trånga kvarter och höga hus.¹⁵ Idén och behovet av de små trädgårdsparkerna har fötts just genom att stadsdelen i övrigt är så tät. Det är en spännande idé att skapa en offentlig plats inne på gården. I Sverige är det sällan som våra städer är så täta och helt saknar grönytor, men man kan ta med sig tankesättet, att skapa något nytt och annorlunda just där behovet finns.

Ett projekt kallat *Mobile city farm* i Chicago använder sig av stadens tomma ytor på ett annat sätt. Sedan 1999 flyttar de runt på lediga tomter i staden och anlägger stora odlingsland. När marken sedan säljs och tas i anspråk för bebyggelse flyttar de sitt projekt vidare till nästa lediga tomt. Projektet drivs av Resource Center Chicago och det handlar inte främst om att erbjuda gröna ytor i fattiga stadsdelar utan även om att producera en betydande mängd grönsaker som sedan säljs till de närboende. Projektet erbjuder också arbetstillfällen då det är hemlösa som utbildas till att sköta och driva gårdarna. Det här är ett sätt att hantera odefinierade platser i staden som är under tillfälligt stopp i stadsutvecklingen.¹⁶

Inne på liknande tankebanor är journalisten och arkitekturskribenten Dan Hallemar, i en artikel som handlar om att tillåta kreativitet och lekfullhet från stadens invånare. Lekfullheten, skriver han, har åtminstone två uppgifter. För någon kan det vara ett sätt att agera, att berätta och ta plats. För andra är lekfullheten att uppmärksamma och reagera skriver han.¹⁷

13 Ibid, sid. 11
14 Boverket 2004 sid. 70
15 Hallemar 2007
16 Cumberlidge och Musgrave 2007 sid. 182
17 Hallemar och Reiter 2007 sid. 2

I staden önskar han att möjligheten att stanna upp och bli varse nya saker fanns. Ofta handlar det om små saker som växer och blir till berättelser, i Hallemars exempel handlar det om en bergsskrevla med en träuggla i. Ställen där oväntade saker finns får ofta ett namn och en mening och blir till en egen plats. Någon har lämnat ett avtryck efter sig och andra kan ta del av platsen och också göra den till sin. Vidare beskrivs idéverkstaden Demos i London som arbetar med temat co-production, vilket innebär att människor ska känna att de deltar i skapandet av platsens historia. Många platser som skapas idag saknar möjligheter för människor att göra avtryck, platsen är redan färdig. Hallemar beskriver en plats i staden där ett hus rivits, en ny tom plats har uppstått, en odefinierad plats. En oväntad paus har kommit till staden. Men det tomma måste snabbt försvinna och en plan att utvidga parken som ligger i närheten kommer till. Just den här platsen ligger mellan två stadsdelar och det finns redan gott om parker och lekplatser i närheten anser Hallemar.¹⁸ Han frågar sig varför man inte tar tillfället i akt när det uppstår en sådan här plats och försöker förstå vad människor behöver i sin vardag. ”*Varför rullar man bara ut ännu en tapet? Man skulle kunna prova med tio gungor i en månad och sedan en hög med sand. Eller vad händer om man lät någon slå upp en verksambet under sommaren och spolade en isbana till vintern?*”¹⁹ Han svarar sig själv med att det skulle kräva mer planering, tid och engagemang för att ge plats för det tillfälliga än det behövs för det givna och färdiga konceptet.²⁰ Människor vill komma bort från traditionella platser och miljöer som är fulla med symboler för makten i våra liv, och som fortfarande präglar våra stadsrum och parker. Många parker och torg är så förutsägbara och generella att de inte ger utrymme för fantasi och lust. Att lämna egna avtryck är kanske en slags protest mot påtvingad anonymitet och passivitet i allmängiltiga och statiska miljöer. Det är kanske också en protest mot gamla auktoriteter, till exempel kommunala förvaltningar skriver Ole Reiter i samma artikel.²¹

Reflektioner

Kapitlet om stadsliv handlade inledningsvis en del om traditionella parker. Den odefinierade platsen kan och bör, av flera anledningar, inte göras om till en konventionell park. Det har mycket att göra med storleken, både Berggren-Bärring och Grahn samt Alexander m.fl. talar om större ytor när de diskuterar parker och avstånd till parker. I sin parkupplevelse efterfrågar människor främst ostördhet, naturpräglad miljö, möjlighet till återhämtning samt trygghet i en välskött miljö.²² Den ostörda, lugna miljön är oftast inte möjlig att skapa på de små ytorna som utgör de odefinierade platserna. Även om den odefinierade platsen inte har ett traditionellt parkutseende används många av dem som hundpromenadstråk, genvägar och lekplatser och ger stadsmänniskan en möjlighet att se och röra sig i natur. Då även

18 Ibid, sid. 3
19 Ibid, sid. 4
20 Ibid, 2007 sid. 4
21 Ibid, sid. 8
22 Boverket 2007-1 sid. 25 och Boverket 2007-2 sid. 18

kontakt med natur via ett fönster har positiv inverkan på människan bör även detta möte med de odefinierade platserna påverka folks hälsa och stressnivå. Förutom detta tror jag att den odefinierade platsen även kan tillgodose andra behov hos människan. Det är främst känslan av frihet, av att inte vara övervakad i ett tillrättat rum som flera författare nämner när de talar om odefinierade platser.

Jag hävdar därför att de åtta parkkaraktärerna behöver utvecklas med ytterligare en karaktär som beskriver de odefinierade platserna och känslan av frihet som de ger människan. Beskrivningen av karaktärerna idag ger inte utrymme för de odefinierade platserna, även om dessa platser kan återfinnas i delar av flera beskrivningar. *Det vilda* kan man absolut hitta på den odefinierade platsen, kanske mer än någonannanstans i staden. *Den lekfulla* där barnet går in i en annan värld är också en typisk beskrivning på vad en odefinierad plats ger barnen. Även karaktären *den rymliga* där känslan ska vara att man kan andas ut. Det är få andra platser i staden som kan ge en sådan frihetskänsla som de odefinierade platserna. Man skulle kunna tillföra en karaktär till parkkaraktärerna och kalla den *den fria* eller *den oregriserade* eller *den pågående*. Beskrivningen blir då att man känner sig fri att ta platsen i besittning. Man har möjlighet att omforma platsen för det man för stunden vill använda den till. Platsen ger också frihet från den ordnade och övervakade staden genom att vara oordnad och uppmana till eget skapande. Storleken på platsen tycker jag kan vara irrelevant, det viktigaste är att den skapar de här känslorna hos besökarna.

Man kan tänka sig att sammanföra parker och odefinierade platser och skapa ett gemensamt ”300 meter till natur”-begrepp. Om de odefinierade platserna, trots sitt annorlunda utseende, tillåts ingå i avståndsbegreppet blir det lättare för städerna att nå upp till det målet. Att klara det målet är en sak, för att de odefinierade platserna ska användas måste de placeras på den mentala stadskartan. De ska inte ses som ett sämre alternativ till en park utan man måste kunna se platserna för vad de kan vara och vad de kan tillföra staden och stadsmänniskan. Man kan arbeta som projekten *Invisible Zagreb* och *Mobile city farm* gör med tillfälliga händelser, vilket även Hallemar föreslår. Eller som i Eixample med att skapa nya typer av ytor. Jag har redan tidigare slagit fast att de odefinierade platserna inte fungerar att göra om till en traditionell park, och man måste istället fundera på vad människor vill ha och behöver. Det är behovet som styr, man måste försöka förstå vad det är som saknas i staden idag. Vi kan låta de odefinierade platserna bli något nytt och annat, något som människorna i staden saknar. Som Hallemar och även Cupers och Miessen skriver saknas idag möjligheten att påverka, att lämna avtryck i den traditionella parken.

Stadslivsperspektivet knyter på flera sätt samman med *Spaces of uncertainty* tankar om behovet av de odefinierade platserna. Eftersom de odefinierade platserna inte kan jämföras med parker är det inte heller samma typ av aktiviteter som tar plats i parken som på de odefinierade platserna. Jämte de oföränderliga platserna i staden, torg och parker, som

beskrivs i *Spaces of uncertainty* spelar de odefinierade platserna en viktig roll för stadsmänniskans rekreation. Det är här som man kan fly stadens kontroll och krav. De odefinierade platserna ägs inte av någon, vilket gör att alla kan vistas där om man så önskar. Här finns plats för händelser som människor har behov av men som inte ryms i det planerade rummet. De odefinierade platserna har förmågan att rymma det okända, det som vi i resten av staden har planerat oss bort ifrån men kanske ändå har ett rekreativt behov av. Även Hallemar uttrycker en liknande åsikt när han skriver att människan vill komma bort från traditionella platser laddade med symboler för makten i våra liv. Det här behovet av att få ta plats och lämna avtryck är det få stadsrum förutom de odefinierade platserna som kan leva upp till.

FÖRTÄTNINGSPERSPEKTIVET

I många städer minskar de gröna områdena genom förtätning och exploatering. Historiskt sett har stadsplaneringen ända sedan mitten av 1800-talet handlat mycket om motsättningen mellan ”tätt” och ”grönt”.¹ Sedan 1970-talet visar statistik att andelen grönytor har minskat i antal och storlek, och ingenting tyder på att minskningen avtar.² I många sammanhang framhålls att det är den kompakta staden som är det hållbara sättet att bygga på. Som motpol till den kompakta staden ställs ofta den gröna staden. I exploateringsperspektivet har jag valt att koncentrera mig på frågan om en hållbar stad måste vara en tät stad, och vad den odefinierade platsen kan betyda då. Genom förtätningssliteraturen söker jag information om den odefinierade platsens möjligheter och betydelse i olika stadstyper.

Den kompakta stadens hållbarhet

Arkitekt Jaan-Henrik Kain skriver att resonemanget hittills om det täta kontra det gröna tyder på att en del av lösningen på stadens hållbarhetsproblem ligger i en medveten hantering av stadens mellanrum. Beroende på vilken stadstyp man förordar kan man propagera för en förtätning av platserna med byggnader eller hellre se en förstärkning av stadens biologiska kapacitet. De mellanrum han talar om kan bestå av nedgångna stadscentra, övergivna eller lågutnyttjade industri- och trafikområden i stadens inre delar. Det kan också vara park-, odlings- och naturmark samt större impediment som hör till det Kain menar är mellanrum.³

Genom en intensivare användning av stadens gråmarker, impediment och övergivna industriområden kan vi skapa en tätare stad med bättre livs-, arbets-, och bostadsförhållanden, utan att ta bort värdefulla grönområden skriver Boverket.⁴ 1990 kom EU-rapporten *The green paper on the urban environment*. Här är budskapet att ”stadsmässighet” leder till miljömässig hållbarhet. Tanken är att en kompakt stad ger kortare avstånd mellan bostäder och arbete. Detta leder till mindre och kortare transporter och därmed mindre energiförbrukning. I den kompakta staden ska man också kunna finna ett livligare stadsliv.⁵ Denna rapport har fått uppmärksamhet och många städer följer idag råden i den och bygger med den kompakta

1 Ståhle 2005
2 Boverket 2007-1 sid. 28
3 Kain 1999, sid. 150
4 Boverket 2004 sid. 21
5 Rådberg m.fl. 1/2003 sid. 2 och Kain 1999 sid. 139

staden som riktlinje. Diskussionen om den täta eller glesa staden handlar ofta om att en tät stad påstås minimera behovet av resor och därigenom minskar utsläppen. Den gröna stadens förespråkare lyfter ofta fram dess resurser i form av ekologiska, sociala och kulturella betydelser.

Arkitekten Lena Falkheden hävdar däremot att det inte finns några enkla samband mellan stadsstrukturen och energianvändningen. Den täta staden skapar förutsättningar för ett minskat resande, men det är sällan enbart närhet som styr valet av arbetsplats, fritidsaktiviteter och var vi handlar. Valfriheten och utbudet är ofta viktigare. Dessutom kan den kompakta staden medföra ökade avstånd till grönområden, vilket kan öka resandet med såväl bil som flyg för att tillgodose behovet av rekreation. På det hela taget anser hon att det kan bli så att resandet istället ökar i och med den kompakta staden.⁶

Den täta stadens förespråkare hävdar att den kompakta staden leder till säkrare, mer livfulla städer, att lokal handel får mer stöd och även till högre social jämlikhet. Men det finns för lite forskning på området för att kunna dra sådana slutsatser anser Mike Jenks m.fl. i boken *The compact city. A sustainable form?*⁷ För de flesta argument för den kompakta staden finns det även motargument (och tvärt om). Till exempel hävdar förespråkarna att avgaserna minskar eftersom bilåkandet minskar. De som är motståndare till förtätning anser att det blir en ökad koncentration av trafik på samma ställe vilket leder till lokala luftföroreningar i de urbana områdena, mycket mer buller i tätorterna och att ekologiskt viktiga områden i staden riskerar att ödeläggas.⁸ Det finns en hel del kritik mot den kompakta staden, man ställer sig även frågan hur stor efterfrågan det finns på boende i de högexploaterade nya områdena. Man kan se det som att i och med stadens ökande täthet ökar efterfrågan på kontors- och bostadsyta samtidigt som markpriserna och markkonkurrensen ökar. En stad kan dock inte bli hur tät som helst eftersom stadens utemiljö, parker och grönområden, i hög grad är det som möjliggör stadslivet. Storstäder som har centrala parker har också många boende, och barnfamiljer, i city, t.ex. Stockholm, New York och London medan städer utan parker som Detroit har få boende i centrum. När staden blir för tät i centrum flyttar de som kan därifrån, vilket även leder till segregation.⁹ Den kompakta staden måste skapas på ett sådant sätt att folk vill vistas i den, annars kommer det aldrig att fungera.¹⁰ Litteratur som behandlar båda typerna av stadsbyggnadsidéer visar att den största frågan, som än så länge verkar vara obesvarad, är om det verkligen är så att den kompakta staden är bättre ur miljösynpunkt än andra typer av städer.

Att anpassa staden

Den minskade bränslekonsumtionen framhålls ofta som en av de stora vinsterna med den kompakta staden. Även om det skulle visa sig att den kompakta staden är bränslesnålare än andra stadstyper anser de som är emot de täta städerna att en hållbar stad inte bara handlar om att minska utsläppen. Det handlar också bland annat om att kretsloppanpassa staden.

6 Falkheden 2005, sid. 77 och Jenks m.fl. 1996 sid. 169
7 Jenks m.fl. 1996 sid. 99
8 Ibid, sid. 231
9 Ståhle 2005 sid. 4
10 Jenks m.fl. 1996 sid. 342

Det finns ett behov av ganska komplexa anpassningar inom flera områden. Man måste planera, gestalta och förvalta mark, vatten, infrastruktur och bebyggelse så att resursanvändningen och miljöbelastningen minimeras, kretsloppsanpassningen ökar och den biologiska mångfalden upprätthålls.¹¹ Att bränna avfall och tömma förorenat vatten i sjöar är ingen lösning som är hållbar, näringsämnen bör istället återgå till marken, och det på nära håll utan långa transporter. Om man tittar på staden ur detta hållbarhetsperspektiv behöver det inte längre vara den kompakta staden som är det bästa alternativet. Det man då behöver är en lösare, grön stad där vatteninfiltration, kompostering och odling får plats. Enligt professor Johan Rådberg finns det inga belägg för att den kompakta staden skulle vara mer miljömässigt hållbar än andra stadsstrukturer. Sambanden mellan miljömässig hållbarhet och bebyggelse stöder snarare en annan tolkning: att den hållbara staden borde vara en måttligt tät stad med ”gröna” markreserver och ett betydande omland.¹² I samma skrift skriver landskapsarkitekten och universitetslektorn Gunilla Lindholm att det inte handlar om att bygga tätt eller glest, det handlar om att hantera den fysiska omgivningen så att stadsbor får tillgång till både täta, händelserika och glesare, lugnare delar av staden. För att staden ska vara levande krävs både mycket intensiva och mycket lugna miljöer och händelseförlopp. Detta kan inte förenklas till att dela in staden i tätt respektive glest byggda zoner. Tvärtom måste vi, där stadslivet är som mest intensivt, skapa öppna platser, andningshål i form av små och större parker inom räckhåll för invånarna. Att bygga många hus räcker inte för att få till den täta stadens kvaliteter. Stadslivet kännetecknas av mångfald, dynamik och förändring. Detta uppstår inte i ett område som byggs enbart för boende. Den glesa, gröna staden är ett annat märkligt begrepp anser hon. Det största behovet av lugn och avskildhet uppstår ju i omedelbar närhet av det täta och intensiva.¹³

Ett vanligt argument mot grönska i staden är att det skapar avstånd mellan människor och bebyggelse, grönområdena blir sociala och rumsliga barriärer. Men enligt Boverket kan grönstrukturen rätt gestaltad istället länka samman det fragmenterade stadslandskapet och skapa sammanhang som gör det lättare att orientera sig och identifiera sig i staden.¹⁴ Boverket skriver att utgångspunkten måste vara att förtäta staden inåt, att utnyttja hamnområden och industriområden för att förtäta befintliga områden. En ökad förtätning av staden får dock inte innebära att kvalitativa grönområden tas i anspråk för bebyggelse. Stadens struktur av grön- och vattenområden är lika viktiga som bebyggelse- och trafikstrukturen.¹⁵

Att försöka påverka människans beteende, att skapa miljövänligare tekniska lösningar och att utveckla den förnybara energin kan mycket väl vara saker som påverkar den hållbara utvecklingen långt mer än den kompakta staden klarar.¹⁶

Grön urbanism

Movium är centrumet för stadens utemiljö vid SLU. I informationsbladet till Moviums vinterkonferens 2008 skriver Ole Reiter, chef på Movium, om

11 Falkheden 1993, sid. 75 och Kain 1999, sid. 137
12 Rådberg m.fl. 1/2003 sid. 3
13 Rådberg m.fl. 1/2003 sid. 8
14 Boverket 2007-1 sid. 19
15 Boverket 2004 sid. 60
16 Jenks m.fl 1996 sid. 170

begreppet Grön urbanism. Grön urbanism kan ses som att ta det ännu ett steg längre, att man börjar se staden som en helhet. Han anser att man kan se stadsutveckling som något som utgår från helheten av bebyggelse och från ytor i såväl som omkring staden. Det är samspelet mellan bebyggelsen och platserna som ger stadsmiljön dess karaktär och egenskaper. Grön urbanism är enligt Movium; ”ett stadsbyggande och en stadsutveckling som är en sammansmältning av natur och kultur, där urbanitet och landskap är i symbios med varandra och arkitektur och grönska ses som varandras komplement. En grön urbanism förnekar inte behovet av ny bebyggelse eller förtätning. Men den innebär att bebyggelse och offentliga rum, mellanrum eller friytor behandlas som en helhet.”¹⁷

Reflektioner

I alla fall en del av mellanrum som Kain talar om som lösningen på stadens hållbarhetsproblem hör till det jag definierar som odefinierade platser.

Lindholms åsikt om att det är i det intensiva stadslivet som man har störst behov av avskilda lugna vrår tycker jag är väldigt relevanta för de odefinierade platserna. Den alltigenom glesa, gröna staden har ju inte ett behov av de odefinierade platserna då behovet av lugn och ro främst uppstår i omedelbar närhet av det intensiva och täta. Ser man det så har de odefinierade platserna sin främsta roll i den kompakta staden, i den glesa är platserna delvis onödiga. Men det är också i den kompakta staden som hotet mot den odefinierade platsen är störst. Där den framförallt behövs måste den lyckas hävda sig och sin existens mot förtätningen och exploateringen.

Jag tror att vi måste betrakta naturen i staden på ett annat sätt än vad man tidigare gjort. Bjur och Engström anser att vi måste låta det gröna ingå i ett vidare perspektiv där alla rum och mellanrum i städerna ingår.¹⁸ Det innebär att fria ytor, impediment, gator och platser också ingår i ett brett grönt perspektiv. Den gröna urbanismen går ett steg längre och talar om hela staden som en helhet. Det här är förstås intressant ur flera aspekter. För de odefinierade platserna skulle det innebära att de behandlas tillsammans med andra strukturer i staden. Förhoppningsvis kan platserna då bli en viktig del både i diskussionen och i staden.

17 <http://www.movium.slu.se/kurser/kursInfo.cfm?kursID=60>, 2008
18 Bjur och Engström 1993 sid. 43

SLUTSATSER PERSPEKTIVEN

En av hörnstenarna i examensarbetet har varit att undersöka om odefinierade platserna fyller en funktion och om det finns ett behov för dem i staden. Med hjälp av de fyra perspektiven har jag försökt finna stöd för detta i forskning och artiklar. Jag har också försökt att belysa olika synsätt och frågeställningar runt dessa platser. Detta kapitel sammanfattar mina slutsatser. Utifrån detta kommer jag sedan att gå vidare med den andra delen av examensarbetet, studien om Södertälje.

Odefinierad ställning

Sveriges städer består till stor del av gröna ytor. Enligt vissa undersökningar består de av så mycket som 50% av den totala byggda ytan. Om man med grönska menar all mark som inte är hårdgjord eller bebyggd blir andelen grönt ännu högre.¹ Men många av de här ytorna existerar under ständiga hot om förtätning. Det gäller inte minst de odefinierade platserna, som ofta ses som självklara områden att förtäta. De traditionella parkerna är sällan hotade på samma sätt, och om det skulle finnas planer på att bebygga dem föregås dessa av diskussioner och till och med protester. Men de odefinierade platserna har inte samma självklara ställning i staden. I mitt arbete vill jag lyfta fram de odefinierade platserna, jag är inte emot en tät stad, men jag ser faran i att slentrianmässigt bebygga de odefinierade platserna. Genom mina perspektivstudier har jag visat att det finns flera olika brukargrupper och intressenter på dessa platser. Det är viktigt att inte glömma bort svaga grupper som barn, hotade djur och växter och minoritetsgrupper i diskussionen om förtätning. Universitetsadjunkt Petter Åkerblom ser i Gröna fakta 4/2006 en fara i att det är frågan om förtätning som helt dominerar dagens stadsplanering. Risken finns att frågor om barn och ungdomars fysiska förutsättningar hamnar i skymundan.² Genom studierna har jag visat att det finns flera olika grupper som har intresse av de odefinierade platserna. Jag har också fört fram åsikten att platserna tillför stadsmänniskan något annat än en traditionell park gör och att de därför har ett egenvärde som måste beaktas.

Sammanfattning av viktiga perspektiv

Utifrån litteraturen som jag har läst om de olika perspektiven drar jag slutsatsen att perspektiven barn, stadsliv och ekologi alla har de odefinierade platserna som en positiv resurs. Barn har ett stort behov av fria platser där de kan göra vad de känner för. Platserna är deras möjlighet att skapa något eget, att undkomma den ständiga kontrollen från föräldrar och andra vuxna. Det gäller såväl mindre barn som tonåringar. Samma funktion fyller platserna för vuxna i stadslivsperspektivet, platserna ger en möjlighet att undkomma stadens larm och brus, och även den ständiga övervakningen man kan uppleva i den kontrollerade och ordnade staden. Man måste lyfta fram vikten av det oordnade rummet i en annars planerad stad, det fyller en annan, men viktig, rekreativ funktion än den traditionella parken, nämligen känslan av att vara fri och själv kunna sätta gränser och skapa något. Parker och traditionella stadsrum ger inte samma utrymme för fantasi och lust. Den odefinierade platsen kan även utnyttjas för att människans avstånd till naturen ska minska. Att vistas i grönska minskar människans stressnivå, även att bara se grönska kan lindra stress.

När det gäller det ekologiska perspektivet finns formella skydd för områden som traditionellt sett har höga biologiska och kulturhistoriska värden. Men den bostadsnära naturen i staden och även ruderalmark, där man ofta hittar värdefulla biotoper, saknar ofta skydd. Dessa stadsbiotoper kan, trots att de är små, vara viktiga ur ett ekologiskt perspektiv och för den dagliga naturupplevelsen, kojbygget, hundpromenaden och lekarna. Naturen i staden har även andra positiva effekter som luftrenare, vinddämpare, temperaturutjämnare och som vatteninfiltrationsplatser. För att kunna bevara de små gröna ytorna, impedimenten och den tätortsnära naturen i staden kan det vara relevant att stärka och utveckla dess skydd.

Perspektiven barn, ekologi och stadsliv kan man placera i en grupp som har behov av de odefinierade platserna, hotet för dessa platsers överlevnad kommer då från viljan att förtäta. Men det är inte den täta staden i sig själv som är hotet, det är ju i de täta städerna som behovet av de odefinierade platserna finns. Det är den täta staden som behöver små avbrott med andra slags biotoper än hus och asfalt. Men hotet mot de odefinierade platserna är att förtätningen sker utan att deras betydelse uppmärksammas.

Genom litteraturen har jag insett att det är tämligen ointressant att hålla en onyanserad diskussion om att antingen bygga *tätt* eller *grönt*. Lösningen på problemet med stadsbyggandet borde ligga i att ha rätt förhållande mellan täta ytor och mellanrum där folk kan ta en paus och rekreera sig. Men det behövs också ytor där den biologiska mångfalden återfinns samt en fungerande kretsloppsanpassning där exempelvis även dagvattenhantering får plats.

¹ Lindholm m.fl. 5/2003 sid.3
² Lenninger m.fl. 4/2006 sid. 3

Nytt synsätt behövs

Planerarnas synsätt på staden måste i viss mån förändras. Att liksom Grön urbanism förespråka en helhetssyn tror jag skulle hjälpa stadsplaneringen framåt. Samspelet mellan bebyggelse och andra ytor ger stadsmiljön dess specifika karaktär och egenskaper. Det här examensarbetet handlar inte om att spara alla gröna ytor eller odefinierade platser, men det handlar om att det inte bara är den praktfulla grönskan vi har behov av. Jag vill att de odefinierade platsernas existens legitimiseras. Att bebygga odefinierade platser skall i alla fall föregås av en diskussion om konsekvenser. Vad är det vi bygger bort? Precis som man skulle göra om det var en finpark som riskerade att bebyggas. Som stadsplanerare måste vi uppmärksamma vikten av natur i stadsmiljö *innan* den är borta. Genom att se alla typer av icke-bebyggda platser som viktiga, inte bara park och stadsskogar, tror jag att man kan komma långt och dessutom få en långt mer intressant diskussion. Ett sätt att ta upp de odefinierade platserna på dagordningen är genom att föra in dem i ett ”300 meter till natur”-begrepp. Den odefinierade platsens möjligheter är många, och den bör absolut inte ses som ett sämre alternativ till en park, utan som något som har en egen kvalitet. För att kunna räkna in dem i 300-metersbegreppet måste vi fundera över vad det är människor vill ha och behöver. Att försöka skapa något som människan har behov av är en utmaning. Hallemar skriver att det tar mer tid och engagemang att skapa det tillfälliga än att bara placera ut det givna och färdiga konceptet. Men att skapa det människan behöver borde väl vara själva kärnan i stadsplaneringsfrågor?

Det här synsättet och diskussionen tar jag med mig in i studien av Södertälje som börjar på nästa sida. Södertälje har en vilja att växa med 1000 nya bostäder i stadskärnan. Jag önskar att min studie blir ett inslag i debatten, kanske inte *om* dessa bostäder ska byggas, men däremot *var* de ska placeras. Detta för att man inte slentrianmässigt, utan diskussion, bygger bort alla de odefinierade platserna som visat sig ha betydelse för stadsmänniskans stressrekreation och fantasi, för barnet och för den biologiska mångfalden.

Att definiera det odefinierade

Jag försöker mig nu på att definiera de odefinierade platserna. Men det ligger i de odefinierade platsernas natur att inte riktigt kunna definieras. I princip kan en odefinierad plats se ut hur som helst.. Med hjälp av inventeringen i Södertälje kommer jag lyfta fram ett antal exempel som ska förtydliga begreppet och visa på vad det är för olika typer av platser som kan falla inom ramen för det odefinierade.

Det som är viktigast för de odefinierade platserna är inte utseendet utan känslan de ger. I visst mån har de alla samma karaktär, de ger en känsla av frihet. På platsen är människan fri att skapa sin egen plats, det är användaren som definierar den, det finns inga förutbestämda krav eller tankar om platsen som man måste leva upp till. *En odefinierad plats är inte*

funktionsbestämd.

Men jag vill ändå ge mig på ett försök till att beskriva hur den odefinierade platsen ser ut, så att fler kan hitta dem. Lättast hittar man dem inne i den centrala staden, där husen dominerar och övrig mark består av välplanerade parker, torg, ordnade parkeringsplatser och gångstråk, cykelvägar, skolgårdar, bostadsgårdar, entrérum till hus, förgårdar, kajkanter. Allt detta, och mera, som är ordnat, planerat och tillrättalagt är *inte* en odefinierad plats. Det är den lättaste definitionen, *allt som blir över, det oplanerade, fria och vilda i staden är det som jag kallar odefinierad plats.*

Ett vanligt utseende på en odefinierad plats är att den har ett annat uttryck än marken runtomkring. Jag ser dem främst som platser i staden med ett *tydligt avgränsat utseende*, man kan lätt se när platsen tar slut och den ordnade staden tar vid. De skiljer sig från omgivningen i och med att *de har undgått planering*, eller planerats en gång i tiden men den *funktionen är nu borta*. De kan ha ett användningsområde men det är inte en plats som designats för det ändamålet. Platserna är ofta gröna, alltså beväxta med träd, buskar och gräs, men inte alltid! Oftast saknas det skötsel på platserna, men inte heller det alltid. Platserna är oftast så pass små att du kan se igenom dem, åtminstone åt ett håll. De är överblickbara och det är det som skiljer dem från en skog i staden eller en naturpark. Men fortfarande är det den fria känslan som infinner sig när man besöker en riktigt tydlig odefinierad plats, känslan att jag kan andas ut, släppa kontrollen och bara vara.

Ytterligare en viktig aspekt på de odefinierade platserna är att de inte behöver vara odefinierade för alla. För brukargruppen är platsen naturligtvis välkänd och därför inte odefinierad. Det kan vara en samlingspunkt för ungdomar, en kojbyggar-plats för mindre barn eller en promenadslinga för närboende. Dessa människor har tagit platsen i besittning och definierat den utifrån sina behov. För dem har det odefinierade blivit en plats. Men för det stora flertalet är platsen fortfarande ett icke-rum, ett ingenting. Genom att inte vara planerad eller funktionsbestämd kan den odefinierade platsen rymma olika funktioner för olika grupper. Det som på dagen är en lekskog för barn kan på kvällen vara platsen där kvarterets ungdomar smygröker.

I följande kapitel har jag utgått från den här definition, det vill säga att de är oplanerade, vilda och fria platser i staden, att de är tydligt avgränsade, har undgått planering och att de inte behöver vara odefinierade av alla. Det är den här typen av platser jag har besökt i Södertälje. I nästa kapitel kommer jag att exemplifiera olika typer av odefinierade platser.

An aerial map of Södertälje, Sweden, showing a dense network of roads and green spaces. The map is rendered in a low-poly, stylized manner with a color palette of greens, yellows, and greys. The title text is overlaid on the map.

STUDIE ÖVER ODEFINIERADE PLATSER I SÖDERTÄLJE

För att lättare kunna belysa de odefinierade platserna i staden har jag valt att göra en studie i Södertälje. I studien har jag identifierat ett antal olika odefinierade platser som ligger centralt i staden. Jag har inte utfört en heltäckande inventering av alla Södertäljes odefinierade platser. Det är, som utomstående, svårt att veta vad som är en odefinierad plats och hur den används i varje kvarter, men mer om det under rubriken Problem längre ned. Det jag har velat göra är att hitta ett antal exempel på platser som kan definieras som odefinierade platser. Utifrån dessa platser har jag valt att gå djupare in på en plats och diskutera den mer detaljerat.

Metod

Jag inledde studien med kartmaterial från Södertälje kommun, utifrån kommunens detaljerade ortofoton kunde jag ringa in ett antal platser som verkade intressanta. Under mina fältstudier valde jag att transportera mig med cykel, detta för att jag på vägen mellan de inringade platserna då hade chans att stöta på nya intressanta platser. Innan jag gav mig ut hade jag ringat in 73 intressanta platser. Ganska snart valde jag dock att begränsa mig till de mer centrala delarna av staden. Ett tiotal platser föll då bort obesökta. Begränsningen gjorde jag för att inte hamna för långt ut i kanten av staden, där stadsdelarna börjar luckras upp av den omkringliggande marken. De odefinierade platserna blir tydligast i den täta stadskärnan, och det är dessa platser jag valde att leta efter. Vissa av de inringade platserna visade sig vara helt andra saker med tydliga funktioner, till exempel villaträdgårdar och parker, dessa platser försvann då från arbetet. Under mina cykelturer dök det upp ett antal nya platser som jag inte hade hittat på ortofotot. Dessa tillkom då till arbetet. Tillslut hade jag besökt 62 platser runtom i Södertälje. Av dessa 62 definierade jag 31 stycken som odefinierade platser utifrån den definition som jag fått fram genom litteraturen och perspektiven. Definitionen finns att läsa i kapitlet *slutsatser perspektiven* i avsnittet *att definiera det odefinierade*. Definitionen finns också i följande avsnitt, *definition odefinierade platser samt avgränsningar*. Nästa steg var att dela in platserna i olika kategorier utifrån deras funktion, användning och i viss mån utseende. Eftersom urvalet av platser är relativt godtyckligt från min sida valde jag i det här skedet att plocka bort vissa platser som jag kände mig osäker på om

de kunde definieras som odefinierade platser. Jag kategoriserade resterande platser i *“trafikerum”* och *“restplatser”*. Sedan valde jag att arbeta vidare med restplatserna, den gruppen av odefinierade platser som mina fyra perspektiv kan appliceras på. Totalt hittade jag 21 platser som jag kategoriserade som restplatser. Det är dessa 21 platser som utgör fortsättningen av arbetet. Dessa restplatser behandlas sedan utifrån de fyra perspektiven och därefter görs en avslutande sammanvägning av samtliga perspektiv och dess värden på platserna. Utifrån sammanvägningen av perspektiv väljer jag att arbeta vidare med en fördjupningsplats i följande kapitel.

Definition odefinierade platser samt avgränsningar

Utifrån min inventering i Södertälje definierade jag för mig själv vad en odefinierad plats är.

En odefinierad plats är en, från omgivningen, väl avgränsad plats. Den flyter inte ihop med några intilliggande skogs- eller naturpartier. Den odefinierade platsen har ett annat uttryck än den omkringliggande marken. Ofta är den beväxt med träd, buskar och gräs men den kan också ha mer av ett ruderatmarksuttryck. Det viktigaste är att den i sitt uttryck skiljer sig från den omgivande stadsstrukturen.

Att ange en exakt storlek är inte möjlig då det varierar från fall till fall. Men man kan inte promenera runt *inuti* den odefinierade platsen, även om man kan promenera *genom* den. På de flesta platser kan man se igenom till andra sidan åt åtminstone ett håll när man står i ena kanten.

Som Cupers och Miessen skriver i *Spaces of uncertainty* är en del tomrum inte permanent befolkade, de kan vara olämpliga ur olika perspektiv: de är för bullriga, för små eller svåråtkomliga. Man kan se dem som en informell vild park där människorna är fria att göra som de vill. Exempel på användning som ofta sker på dessa ytor är kojor byggda av barn. Den här typen av odefinierade platser är den som jag arbetar vidare med, den som jag benämner restplatser.

Vidare skriver Cupers och Miessen att mellan kolonilotter, industri- tomtor och inhägnade parkeringsplatser kan man ofta hitta intensivt använda stigar och spår. Tomrummen länkar samman olika områden i staden. Det kan vara både formella stigar, asfaltslagda och tydligt markerade eller gömda och endast markerad i det trampade gräset. Detta är också en typ av odefinierade platser, de som jag kallar trafikplatser, men jag väljer att gå djupare in på den första beskrivna typen av plats.

Övergivna platser kan också vara ockuperade av nattklubbar, djurgårdar, sportaktiviteter, anarkister och immigranter skriver Cupers och Miessen. Ett klubbhus, hästspår eller eldstad markerar närvaron av dessa grupper. I vissa fall blir aktiviteten etablerad bland allmänheten, och den övergivna platsen placeras på så sätt på den mentala stadskartan igen. Övergivna hus och andra byggnader behandlar jag inte alls i detta arbete, även om de kan vara nog så intressanta. Platser som är så pass stora att de kan rymma hästspår och djurgårdar räknas inte i detta arbete som odefinierade platser, utan jag

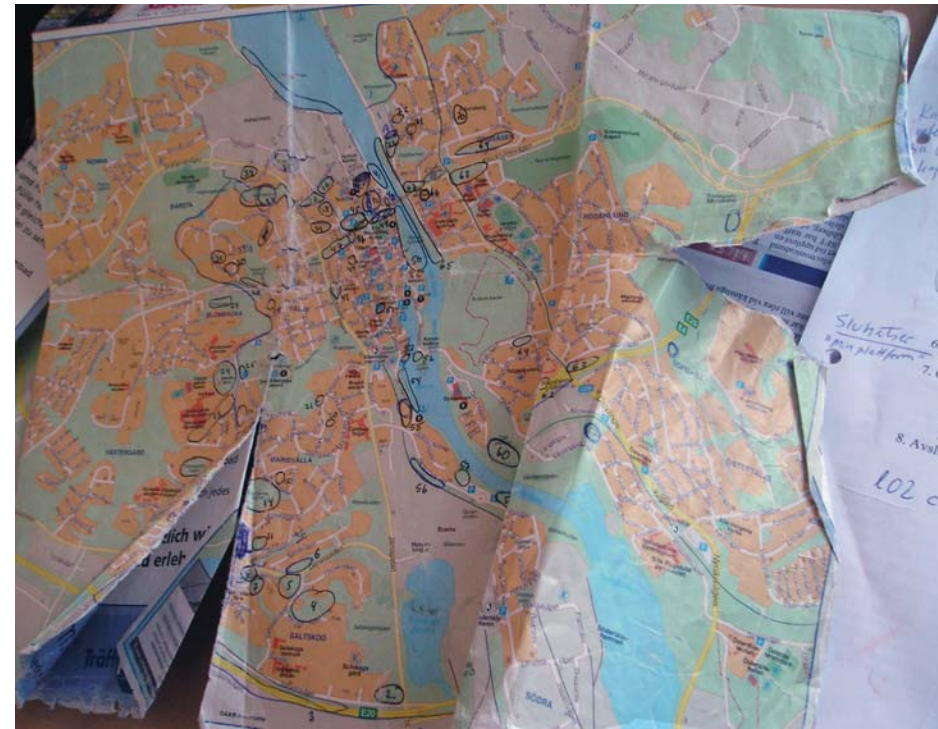
håller mig i den lilla skalan. Platser som har varit odefinierade men övergått till att få en funktion, exempelvis sportaktiviteter räknar jag inte med bland de odefinierade platserna.

I min Södertäljestudie har jag rört mig över en begränsad del av Södertälje, men inte ens där jag har varit hävdar jag att jag på något sätt har funnit alla odefinierade platser. Studien ska snarare ses som ett förtydligande och exemplifierande både om vad jag bedömer vara en odefinierad plats och hur man kan förhålla sig till och behandla dem.

Problem

Genom studien Södertälje ställdes jag inför en del problem. Eftersom mitt examensarbete inleddes under hösten 2007 och planerades vara avslutat under våren 2008 blev jag tvungen att besöka platserna under en mindre fördelaktig årstid. På så sätt var det svårt att se spår efter användning på platserna. Det fanns få människor ute under mina besök och få lekande barn. Jag fick koncentrera mig på spår efter händelser. Där fanns otaliga rishögar och gamla husgrunder. Jag har försökt bedöma användningen av genvägar och småstigar som jag har hittat.

Ett annat stort problem som jag stötte på när jag kom ut var hur jag exakt skulle definiera de odefinierade platserna. Jag insåg att jag behövde en tydlig definition för att kunna göra en rättvis bedömning. Mitt försök till definition åtrfinns på sida 29 i examensarbetet. Det största problemet var hur jag skulle dra gränsen mellan vad som var parkskog i staden och vad som var en odefinierad plats. En skogsdunge i staden kan i mångt och mycket påminna om en odefinierad plats, men har en funktion och ofta finns den i folks medvetande. Där beslutade jag mig för att det var storleken som var avgörande, en skog är ett större område som man kan promenera runt *inuti* medan en odefinierad plats, om än med samma sorts natur, kan man möjligen promenera *genom*.

Södertälje stadskarta efter avslutad inventering

ORIENTERINGSKARTA

ASTRA ZENECA

CENTRUM

PENDELTÅGS-
STATION

TOREKÄLLBERGET

E4

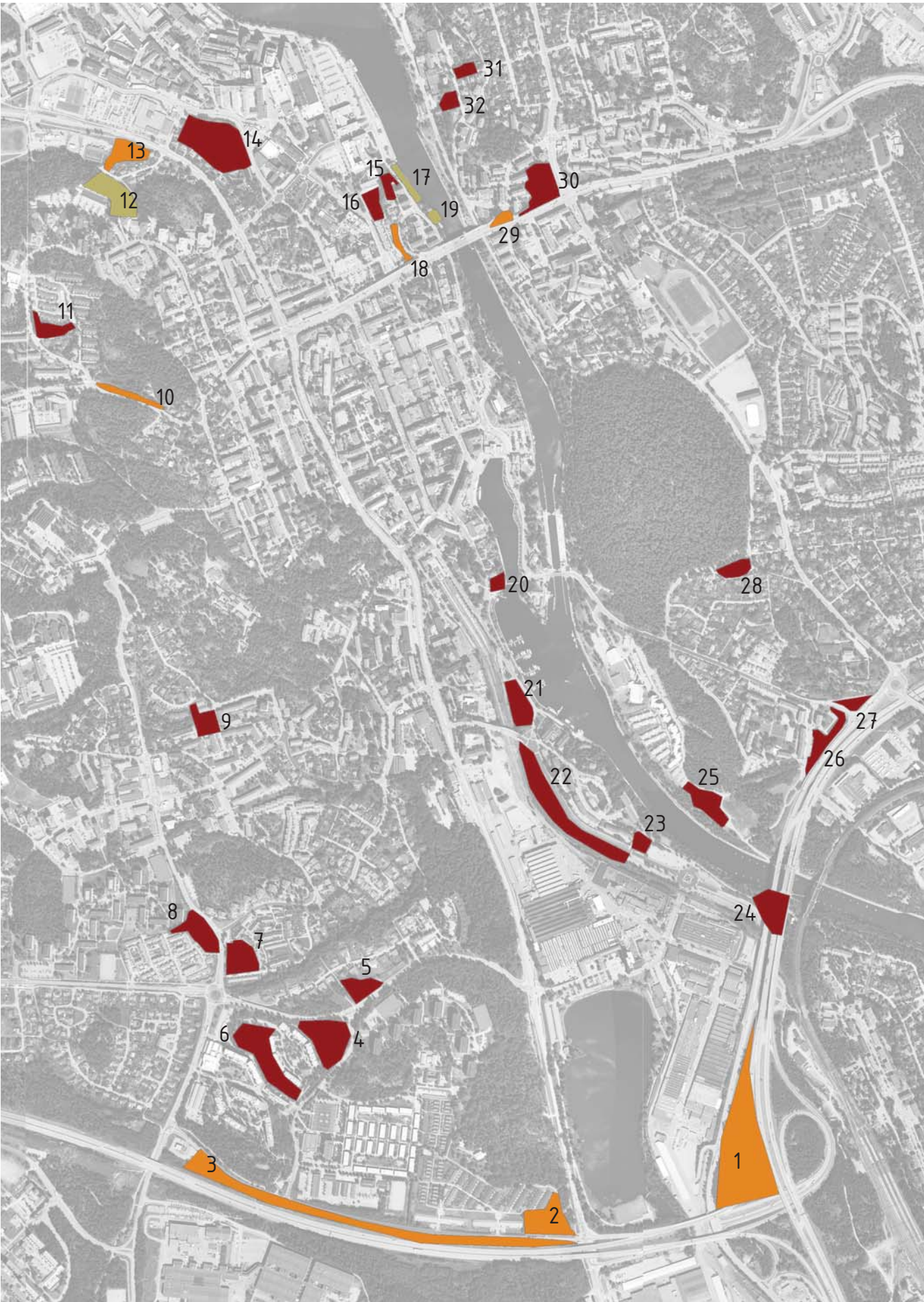
JÄRNVÄGEN

SCANIA

KANALEN

Karta 1. Karta över
Södertälje med alla besökta
platser markerade.

OLIKA TYPER AV ODEFINIERADE PLATSER

Plats 19. Tveksam odefinierad plats

De platser som räknades som odefinierade vid inventeringen i Södertälje valde jag att dela upp i tre huvudgrupper. Den första gruppen är de *tveksamma*, de som både kan vara och inte behöver vara en odefinierad plats. Dessa kommer jag inte att behandla vidare. Den andra gruppen är de så kallade *trafikerummen*. Trafikerummen är i högsta grad ett slags odefinierade platser och de är intressanta att diskutera främst ur ett ekologiskt perspektiv, men deras funktion är oftast bestämd till att separera trafikytor från varandra. Utifrån litteraturen som jag läst drar jag slutsatsen att det finns en begränsad möjlighet att diskutera dessa platser utifrån övriga perspektiv. Den sista gruppen är *restplatserna* och det är här som de tydligaste odefinierade platserna hamnar. På de här platserna kan jag applicera flera av mina valda perspektiv och det är denna grupp som jag kommer att fortsätta arbeta med. Restplatserna är inte designade och saknar ofta en planeringsmässig funktion. Under urvalsprocessen har jag haft tankarna på litteraturen som jag läst, främst boken *Spaces of uncertainty* när det gäller att kategorisera de olika platserna. I gruppen restplatser hamnar de platser som passar in på *Spaces of uncertainty*s beskrivning om tomrum som inte är permanent befolkade, de kan vara olämpliga ur olika perspektiv, till exempel att de är för bullriga eller för svåråtkomliga. De platserna tenderar att bli platser där man kan göra sig av med saker. De kan också användas för tillfälliga aktiviteter, allt från sexuella möten till konstutställningar och ravepartyn. Om de ligger bra till, med en vacker utsikt kan de bli picknickplatser. Man kan se dem som en informell vild park där människorna är fria att göra som de vill.

På följande sidor redovisas samtliga odefinierade platser i Södertälje. Jag kommer sedan under fortsättningen av arbetet endast att behandla de platser som jag har benämnt *restplatser*.

Karta 2. Olika typer av odefinierade platser

- Restplatser, utgör fortsättningen av arbetet
- Trafikrum, behandlas inte vidare i arbetet
- Tveksamma, behandlas inte vidare i arbetet

(Numrering av platser överrensstämmer med lista på föregående sidor)

LISTA ÖVER ODEFINIERADE PLATSER

Plats 6

Plats 10

Plats 11

Plats 13

Nedan listas de platser som under mina fältstudier kategoriserades som odefinierade platser. Numreringen av platserna är den samma som på föregående karta *Olika typer av odefinierade platser*. För att lättare hitta mellan kartan och listan överrenstämmer platsnumrens färg i listan med färgen platsen har på kartan.

Betyder att det finns ett foto som visar platsen på sida 32, 33 eller 34.

- 1 Svårbesökt trafikmark runt motorvägspåfarterna. Framförallt skogspartier men även gräsytor vid rondeller och refuger.
- 2 Klippt gräsplan mellan radhus och större vägar, Stålhamravägen och Järnagatan. Upptrampade stigar kors och tvärs över hela ytan.
- 3 Lång och smal yta mellan motorvägen E20 och Stålhamravägen. Brant slänt från motorvägen ned till den andra vägen. Mest gräs och små träd, tall, gran och en del sly.
- 4 Brant tallbacke med inslag av gran, björk, asp. På ytan finns en stor inhägnad hundrastgård som verkar användas. En del skräp och ölburkar finns på platsen. Ligger bakom flerfamiljshusen som vänder sig bort från platsen.
- 5 En gångstig leder från Genetaleden in i bostadsområdet bakom. Här finns stenbumlingar och blåbärsris. Här finns också många otydliga vindlande stigar, vilket tyder på lekande barn. Det finns en fuktigare yta längre ned. Mossiga stenar, pölar, sly och ett äppleträd gör platsen spännande för barn.
- 6 # En bred grusad genväg leder rakt igenom. Mycket folk rör sig genom ytan till och från husen. En stor sten med en gran bredvid ser ut som en välanvänd plats. Det går små stigar runt den, troligtvis barn. Det finns även cigaretpaket och annat skräp vid stenen. Flera stigar leder till och från stenen.
- 7 Naturmark där en stig genom används flitigt. Tall, ros, syren och högt gräs är de vanligaste växterna. Bra plats för barn. Inget berg eller höjd som skulle göra det svårt att bebygga ytan. En del ölburkar, annars relativt lite skräp.
- 8 # En bergig höjd med ängskaraktär. Finns en uppmurad stenmur nedanför höjden. Kulturväxter som syren, gullregn, schersmin, spirea och prunusbuskar dominerar. En stig leder upp på det rätt branta berget, och det finns stigar även i de sankta partierna nedanför. I de våta delarna växer en slyskog och det finns både husgrunder och en gammal flaggstångshållare. De sankta partierna fungerar som genväg, möjligen också som lekplats. Uppe på berget känner man sig ganska isolerad, en viss maktkänsla infinner sig, man kan se andra uppfraån utan att de vet att du finns. Utsikt från berget är också fin. Lite skräpigt uppe på berget, här finns bland annat gamla uppblöta telefonkataloger.
- 9 Berg i dagen på vissa ställen. Högt gräs, aspar och hallonsnår. Rätt många upptrampade stigar kors och tvärs genom ytan, tyder på användning. Ganska liten plats som går att överskåda men som kanske ändå kan användas av barn. Den ligger skyddad bland husen utan större vägar i närheten. På platsen finns inget skräp men lite ris och andra trädgårdsavfall. Bitvis är platsen ganska fuktig.
- 10 # Klippt gräskant som skiljer av en gångväg från Holmfastvägen.
- 11 # Radhus och några fyravåningshus finns i närheten. Det är en tall- och granbacke. En välanvänd genväg leder igenom. Kompost, piskställning och andra saker finns utställda från radhusen. Stängsel hägnar av skolan som är närmsta granne. Platsen är ett mellanområde mellan två större skogspartier, antagligen tänkt som en sammanbindande länk.
- 12 Kvarnberget är en brant med villor nedanför och högre flerfamiljshus ovan. Det är en kil in i bostadsområdet från den närliggande Högbergsparken och därför en tveksam odefinierad plats. Men ytan är svåränvänd på grund av den kraftiga lutningen.
- 13 # En klippt gräsmatta med lyktstolpar. En grusad stig leder igenom. I blickfånget står ett elhus och några björkar. Åt ett håll avgränsas platsen av villahäckar, åt ett annat håll av Strängnäsavägen och slutligen av Postens stängsel.
- 14 Platsen kallas Blåbacke på kartan, det är en brant tallbacke med inslag av björk. Tallen är relativt gammal och det finns mycket mossor och lavar. Det finns harspilling på berget. Platsen ligger centralt och granne med AstraZeneca. Den är tillräckligt stor och skyddad för barn att släppas fria på, ändå syns få spår av barn. En relativt tydlig stig leder upp på berget. Högst upp finns berg i dagen och få träd, det är öppet och man har en bra utsikt. Det är en ganska orörd plats mitt inne i staden. Halvvägs ned för berget finns en gammal murgrund. Längre ned, där berget planar ut finns en gammal bänk och en trappa. Runtom på berget finns några ölburkar, längre ned längs med vägen är det väldigt skräpigt. I kanten av backen, mot macken, där det är nästan plant finns två grusade planer. Det är två gamla parkeringsytor som nu är avstängda med hjälp av stora stenar. Ytorna innan berget börjar är stora nog att förtäta på.
- 15 # På en parkeringsyta finns en ganska hög stödmur, ovanför den finns platsen. Det är högt gräs med små träd. Något som ser ut som en gammal husgrund finns på platsen. Trasigt stängsel avgränsar platsen mot en trädgård, men de använder den delen av trädgården som risupplag och kompost, vilket gör att trädgården här känns ganska vildvuxen och övergiven. Delvis finns också ett trästaket som fallit ihop. Ett rep i ett träd, kan vara en gunga. Det finns flera lämnade leksaker på platsen. Platsen är liten men rymmer spännande saker och händelser.
- 16 På andra sidan huset och trädgården vid föregående plats finns denna plats. Det är en öppen plan som består främst av grus samt lappad och trasig asfalt. Gråbo och gräs växer på ytan, sand och grushögar finns i ett hörn. Det är en väldigt central plats. På platsen finns mycket småskräp och även tegelkross och större bitar betong. Det finns planer på att förtäta på platsen.
- 17 Grusväg längs med Västra kanalgatan och bort till ett litet hus som ligger vid kanalen. Mellan vägarna finns en trädrad. Tveksamt om det är en odefinierad plats.

- 18 Nedanför Kattsvansengatan lutar en brant slänt ned till en bilparkering. Två stödmurar finns vid parkeringen. Lyktstolpar står uppe på första stödmuren och lyser ned på parkeringen. Ytan består av planterade buskar, typ hagtorn, ros, eldtorn och vilda träd, tall och lind. Mellan de planterade buskarna växer högt gräs. Det finns inga spår av användning.
- 19 # Mellan kanalen och Västra Mälarhamnvägen. Sluttar brant från vägen och ned till en liten kajkant. Från vägen ned finns en upptrampad gång, vilket tyder på användning. Uppblötta tidningar, cocacolamuggar visar också på användning. Det finns flera bänkar och en stor soptunna med skräp i, bland annat ölflak. Genomarbetade material, granit, trä, kedjor, grus. Gräsytan ned mot kanalen är klippt. Tveksamt om det är en odefinierad plats.
- 20 Ytan har tillhört huset längre upp, men just köpts av kommunen. Träd och buskar, bar mark under eventuellt klippt gräs. Inget högt gräs men en del skräp. Huset klippt gräs även här.
- 21 Här har det stått ett hus som brann upp. Nu är en del av ytan bilparkering. Avgärsas av Strandgatan och ett 1,5 meter högt stängsel mot järnvägen. Ett plåthus finns i ena änden, på huset finns en del klotter. Grus-, sandhögar och även högar med uppbruten asfalt finns på platsen. En hög med stora rör finns också. Växer en del gräbo i gruset runt parkeringen. Platsen är ganska skräpig.
- 22 (Vald plats i följande kapitel). Från Hertig Carls väg leder en brant slänt nedåt. Nedanför finns plan mark i nivå med järnvägsspåren. Ganska tät beväxt med stora tallar, björk och andra lövträd. En stig leder rakt igenom, längs med järnvägen och Hertig Carls väg. Myrstackar, sönderättna kottar och harspillning visar på spår efter djur. Lite lämnat ris och nedsågade träd. Man ser inte bilarna, man syns inte. Platsen är långsmal och leder genom den täta uppväxta skogen uppför en backe så man kommer på nivå med bilarna igen. Här är det väldigt slygt, och stigen saknas, den har lett ut till gångbanan längs med Hertig Carls väg. Fortsätter man leds man nedåt igen i en liten ekbacke. Platsen slutar vid Scania's parkering.
- 23 # Är en gräsyta i en sänka, det har funnits en lekplats här en gång i tiden. Ett par gamla tallar på gräsytan, annars mest snöbär på kanterna.
- 24 En grusväg som är avstängd för allmänheten leder under broarna. Under broarna bildas ett pelarlandskap, men just nu byggs en ny bro och platsen fylls av baracker och byggsaker.
- 25 # En grusyta där det växer lite gräs och gräbo. Runtomkring finns naturparkmark. I ena kanten av platsen ligger relativt nybyggda hus och ett nytt bygge och upplag är instängslat i andra änden av platsen. En promenadstig som löper längs med kanalen kommer upp här på grusytan. Platsen är en ruderatmark.
- 26 Mellan Viksängsvägen och motorvägen. Längs med Viksängsvägen är det parkering. Från motorvägen sluttar en klippt gräsyta ganska brant ned. Mellan parkeringen och slänten bildas en trekantig yta delvis beväxt med unga tallar och sly. Här finns också högt gräs med en gångstig igenom.
- 27 #Klippt gräsplan. Bullerplank mot motorvägen. Brunnslöck och flera rör sticker upp ur gräsmattan. Buskage skärmar av mot Erik Dahlbergs väg. I kanten av gräsmattan leder en grusad gångstig till husen ovanför platsen.
- 28 Platsen är omgärdad av små bilvägar. Den är beväxt med äldre tallar, samma vegetation som grönområdet Kusens backe som ligger på andra sidan en av bilvägarna. På övriga sidor om platsen ligger äldre villor.
- 29 Klippt gräsplan med en asfaltgångväg igenom. Hänger samman med en yta som inte räknas som en odefinierad plats då den är av parkkaraktär.

- 30 # I närheten finns flera stora vägar, åt andra håll finns höga flerfamiljshus. Platsen är relativt stor med tät slyaktig skog på vissa delar. Det finns också flera gamla stenmurar och husgrunder. I en hög stödmur finns flera öppningar, det bildas som två källarum. Dessa små rum är fyllda med skräp. Platsen i övrigt är även den relativt skräpig. Vid den höga stödmuren finns två rader av träd, som en tät allé. En liten upptrampad gångstig leder igenom platsen, invid allén. På platsen, invid Stockholmsvägen finns ett litet gammalt gult trähus. Platsen känns spännande men något läskig.
- 31 #Sluttande yta med lövträd på. Tre containrar nere vid Skogsgatan, Södertälje elektriska AB står det på dem. Det är grus under containrarna, i övrigt är det lövträd och högt gräs. En otydlig stig leder till ett hus genom gräset ovanför containrarna. En del ris och bråte finns också. Platsen ligger i ett villaområde och är stor som en villatomt.
- 32 Ett område som är delvis inhägnat, med flera olika typer av stängsel i olika ålder och skick. I det äldre stängslet finns det flera öppningar. Marken hör troligtvis till ett företag i närheten.

Plats 15

Plats 25

Plats 8

Plats 23

Plats 27

Plats 30

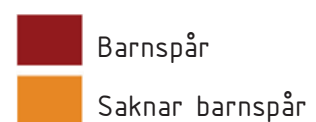
Plats 31

PLATSERNA UR ETT BARNPERSPEKTIV

Under mina studier av barnperspektivet upptäckte jag att flera forskare hade kommit fram till att barn har ett stort behov av de odefinierade platserna. Det är bara en mindre del av barns utevistelse som sker på de iordningsställda lekplatserna. Naturen kan ge andra utmaningar och barn söker sig ofta till platser där det finns mycket att upptäcka. De odefinierade platserna är viktiga för barnen, här kan de själva sätta gränser. Barn behöver en insynsskyddad plats med löst markmaterial som de kan bearbeta. Vidare får människor gärna röra sig i närheten av platsen och den ska vara placerad i anslutning till hemmet eller skolan. För barn är den odefinierade platsen absolut ingen odefinierad plats. De är i högsta grad medvetna om och utnyttjar platsens möjligheter. Odefinierad är platserna snarare för den vuxna människan som har tappat barnets medvetenhet om resurserna som finns på dessa platser.

Kartan över platser för barn listar främst platser där jag kunde se spår efter barns lek. Det rörde sig om kvarlämnade redskap och saker men kanske främst om upptrampade gångar kors och tvärs över ytan. Kartan visar att de flesta odefinierade platser är platser för barn. De platser som inte visar några spår av barn är de platser som är mycket störda av trafik eller parkeringsplatser och ligger direkt olämpligt till.

Karta 3. Barnplatser

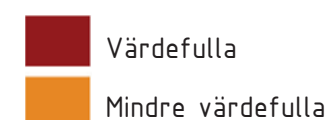
PLATSERNA UR ETT EKOLOGISKT PERSPEKTIV

Det ekologiska perspektivet går att kartlägga på ett stort antal sätt. Jag började med att kategorisera vad det var för växtlighet på platsen. Men man kan också tänka sig att fokuserar på torrt kontra blött eller slutenhet kontra öppenhet. Slutligen valde jag att på en övergripande nivå markera ekologiskt värdefulla biotoper. Jag började med att markera alla blöta och fuktiga platser som värdefulla då jag i den ekologiska perspektivstudien fann att fuktiga platser i staden är mycket ekologiskt värdefulla. Jag markerade också alla ruderatmarker som värdefulla eftersom det är en stadsbiotop med speciella förutsättningar som ofta är hem åt arter som annars är undanträngda, inte bara i staden utan överallt. Vidare beslutade jag mig för att markera platser som var lövträdsdominerade som ekologiskt värdefulla. Det grundar jag på att den vanligaste biotopen i Södertälje ser ut att vara barrträd, därför är det viktigt att värna om de lövträd som finns i staden. Som skydd mot föroreningar fungerar en plantering där löv- och barrträd blandas bäst, detta är ytterligare en anledning att värna om de lövträd som finns.

Kartan till vänster visar att ungefär 2/3 av platserna föll under kategorin ekologiskt värdefulla. Den här kategoriseringen är dock bara ett sätt att hantera det ekologiska perspektivet. Man kan hävda att alla ytor med träd renar luften, ger vindskydd och kyler ner staden, något som gör dem värdefulla. Jag har valt att fokusera på ekologins egna aspekter och inte ha ett antropologiskt synsätt på ekologin när jag behandlade det här perspektivet. Jag har resonerat som så att människans behov behandlas i perspektivet stadsliv.

Karta 4. Ekologiskt värdefulla biotoper

PLATSERNA UR ETT STADSLIVSPERSPEKTIV

Bearbetningen av stadslivsperspektivet har tagit avstamp i diskussionen att stadsmänniskan behöver en möjlighet att stanna upp, att bli varse och ta plats i staden. Många parker idag är så förutsägbara att de inte ger utrymme för fantasi och lust. De odefinierade platserna kan fungera som andningshål i stadens larm och brus. Det finns ett behov av de odefinierade platserna, det är här vissa typer av aktiviteter som inte kan synas i staden kan ta plats. Det är också här som människan kan fly stadens kontroll och krav.

Genom litteraturen insåg jag att det var på de mest avskilda och hemliga ytorna som behovet av att fly staden kunde uppfyllas. Därför delade jag in platserna i tre grupper; *mycket avskilda*, *delvis avskilda* och *öppna*.

De *öppna* ytorna är ytor som rymmer exempelvis bilparkering. Ytorna används dagligen, på dessa ytor går det inte att gå undan och vara i fred. Den andra gruppen är de *delvis avskilda*. Dessa ytor är relativt använda med till exempel genvägar på men de har ändå möjlighet att rymma andra aktiviteter av mer privat karaktär.

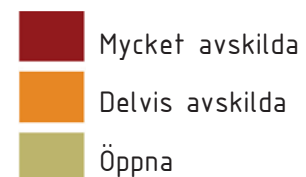
De sista platserna hamnar i gruppen *mycket avskilda*, här finns få eller inga smitvägar och här får man en tydlig känsla av avskildhet.

Det är i grupperna *mycket avskilda* och *delvis avskilda* som de undångömda och folks egna platser framförallt kan hittas.

De odefinierade platserna som faller under kategorin *öppna* är främst trafikplatserna, och eftersom jag valt att sortera bort dem tidigare och endast koncentrera mig på restplatserna finns det få öppna platser kvar i min studie. Över hälften av platserna hamnar i kategorin *delvis avskilda*, dessa platser används ofta som genvägsytor utan att man tänker närmare på att det faktiskt är en plats som man dagligen passerar.

De platser som hamnar i kategorin *mycket avskilda* åtskiljs ofta från omgivningen genom höjdskillnader. Antingen består de av branta berg eller så ligger de i sänkor, något som gör att de finns få eller inga genvägar över ytorna.

Karta 5. Graden av avskildhet

PLATSERNA UR ETT FÖRTÄTNINGSPERSPEKTIV

Som jag tidigare tagit upp, apropå att hållbart byggande, skriver Kain att lösningen till stadens hållbarhetsproblem ligger i en medveten hantering av stadens mellanrum. Man kan sedan förespråka olika sätt att behandla mellanrummen på. Antingen vill man förtäta dem för att få en tät stad där man har nära till allt. Eller så vill man se att mellanrummen används som en förstärkning av stadens biologiska kapacitet. Oavsett vilket alternativ man förespråkar är det viktigt att man diskuterar de odefinierade platserna innan man slentrianmässigt förtätar och bygger bort dem. Den täta och intensiva staden har störst behov av enskilda, lugna platser. I den glesa staden behövs de odefinierade platserna inte på samma sätt. Därför har de odefinierade platserna sin främsta roll i den kompakta staden. Men det är också i den som det största hotet mot odefinierade platser finns - förtätning.

Med förtätning kan avses exploatering med byggnader men även att platserna tas i anspråk för vägbyggen eller andra byggnationer som till exempel kraftstationer med mera. Överhuvudtaget innefattar förtätning allting där platsen riskerar att förändras eller försvinna.

En majoritet, nästan 2/3, av platserna i Södertälje är möjliga att relativt enkelt förtäta. De platser som är svårare att förtäta är främst platser som fungerar som buffertzoner. De är oftast buffert mot större vägar eller järnväg eller fungerar som en buffert mot Scania eller AstraZenecas områden. Andra platser består av berg, vilket antagligen är anledningen till att de lämnats ifred så länge. Både buffertplatserna och de bergiga platserna går naturligtvis att förtäta om man förändrar förutsättningarna. Man kan tänka sig att man däckar över vägen eller jämnar till marken. De platser jag har markerat är de platser som framförallt har ett reellt förtätningsshot över sig.

Karta 6. Platsernas förtätningssjögghet

- Relativt lätt att förtäta
- Svårare att förtäta

KARTSAMMANFATTNING: SKYDDSVÄRDA PLATSER

Den avslutande kartan visar platsernas skyddsvärde. De tre perspektiven barn, ekologiskt och stadsliv har sammanförts och de platser som har höga värden i alla tre perspektiven, det vill säga har ett högt lekvärde, är ekologiskt värdefulla och i stadslivsperspektivet är delvis avskilda eller mycket avskilda, har markerats med rött. De platser som har höga värden i två perspektiv har fått färgen gult medan de som har högt värde i endast ett perspektiv har fått grön färg. Någon plats som inte hade höga värden i någon kategori fanns inte med i studien. Detta tror jag beror på att jag tidigare valde att fokusera på restplatserna och sortera bort de odefinierade platserna som jag benämnde trafikplatser.

De platser som förutom sina perspektivfärger även är streckade är relativt enkla att förtäta. De som saknar ränder är svårare att förtäta.

Från kartan kan man utläsa att hälften av platserna innehåller höga värden sett ur alla tre perspektiven, medan ungefär lika många innehåller ett som två höga värden. Man kan också se att samtliga platser som innehåller två värden är hotade av förtätning och ungefär hälften av platserna med tre höga värden är hotade.

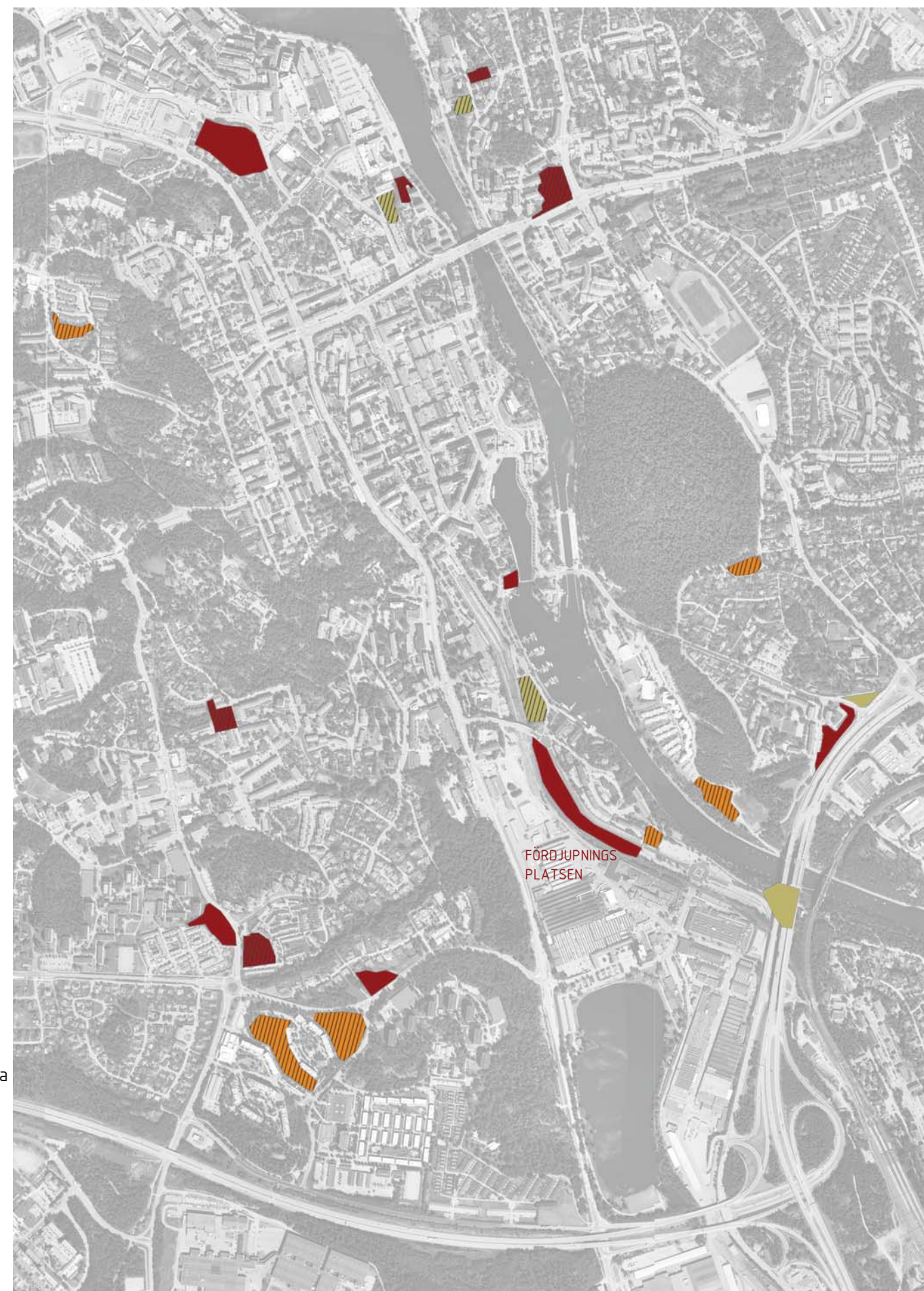
Det kan även finnas platser som bara har ett eller två höga värden men där det perspektivet är extremt viktigt kanske finns där finns en hotad växt eller dylikt. Jag har här valt att bortse från det och fokuserar kartstudien så att de platser med flest höga perspektiv blir viktigast.

Frågan om huruvida man ska förtäta de odefinierade platserna eller inte har jag diskuterat ingående både i förtätningsspektivet, i slutsatserna av perspektivstudien och mer kortfattat vid förtätningsskarta över Södertälje. Min ståndpunkt är att man bör ha ett öppet sinne till de odefinierade platserna, att erkänna dem som platser som kan vara värdefulla och föra en diskussion innan man eventuellt väljer att förtäta. Jag väljer därför att inte fortsätta den diskussionen under studien av den valda platsen som jag i nästa kapitel diskuterar mer ingående. Jag väljer en plats som är värdefull ur de andra tre perspektiven. Beslutet att ta just den här platsen grundar jag på att det är en spännande plats som har flera värdefulla inslag. Det är i mina ögon en plats med en rad möjligheter.

Resultaten från de föregående fyra perspektivkartorna. De platser med högt lekvärde, biologiskt värdefulla samt relativt eller mycket avskilda hamnar i den röda kategorin och räknas som mest skyddsvärda. De med två höga värden i den gula osv.

Karta 7. Skyddsvärda områden. Antal höga perspektivvärden samt förtätningshot

- 3 höga värden, mycket skyddsvärd
- 2 höga värden, skyddsvärd
- 1 högt värde, mindre skyddsvärd
- Dessutom randig innebär att platsen är möjlig att enkelt förtäta

PLATSEN

Inledning

När jag under min fältstudie för första gången kom till den här platsen och tog mig nedför slänten var det en märklig känsla. Jag lämnade stadens ständiga brus, bilarnas larm, den ständigt närvarande reklamen, trängseln och stressen. Allt detta försvann och det var plötsligt som om jag var ensam med bara mina egna tankar. Det var på denna plats som jag tydligast upplevde detta, även om det fanns ett par andra platser i studien som gav mig liknande känslor. Det jag upplevde var en känsl av frihet. Den känslan kan de odefinierade platserna ge oss på ett annat sätt än andra platser i staden. En stor bidragande orsak till att jag fördjupade mig i den här platsen är just för att det var här jag starkast upplevde den känslan.

Platsen visade sig också vara värdefull ur barnperspektivet, det ekologiska perspektivet samt stadslivsperspektivet och det var då jag beslutade att arbeta vidare med den. Platsen är inte direkt hotad av förtätning men förutsättningarna kan ändras snabbt och jag tycker att den här platsen ger så mycket att jag inte vill riskera att den försvinner utan att uppmärksammas. Det är en plats som har många kvaliteter men där det också finns en möjlighet att förstärka och utveckla platsens uttryck. Därför är den högst intressant att diskutera. Diskussionen jag vill fokusera på i följande kapitel är hur man förhöjer de odefinierade platsernas värde i staden utan att förstöra just den känsla av frihet och valfrihet som man vill förstärka. Jag exemplifierar det hela med hjälp av den valda platsen.

Kommunens tankar om platsen

Intervju med Kerstin Fogelberg, stadsträdgårdsmästare och Anna Persson, landskapsarkitekt. 2007-11-23 samt 2008-01-11

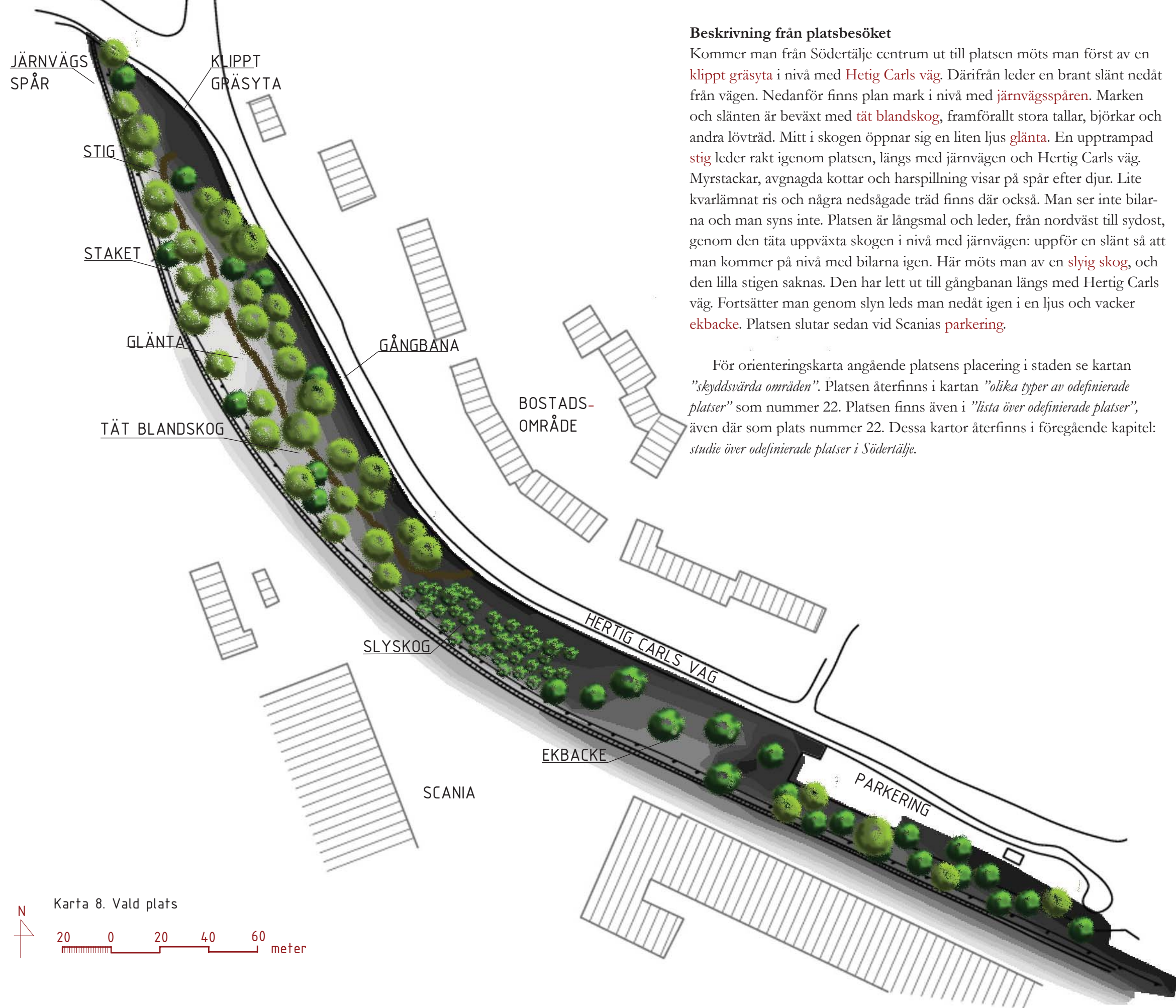
Det visade sig att relativt få av de odefinierade platserna jag fann i Södertälje tillhörde kommunen. Platsen jag valt att arbeta vidare med är dock kommunens mark.

Om inte Scania legat på andra sidan järnvägen kunde platsen definitivt ha varit aktuellt för exploatering, både Scania och AstraZeneca har så kallade buffertzoner runt sina industrier i Södertälje, vilket lämnar viss mark i kommunen obebyggd.

Platsen anses vara relativt riskutsatt med Hertig Carls väg och järnvägen till och från Södertälje centrum tätt inpå. Men eftersom järnvägsinfarten till Södertälje centrum passerar längs med platsen är det Fogelbergs mål att platsen ska vara välkomnande och därför röjs den för att ge en öppen och ljus hagmarkskänsla. Fogelberg vill att platsen ska vara en motvikt till Scantias industriområde på andra sidan järnvägen vid mötet med Södertälje från tåget.

Förutom att vara välkomnande från tåget ser Fogelberg och Persson platsens främsta användningsområde som en möjlighet för hundpromenader.

KARTA ÖVER PLATSEN

Karta 8. Vald plats

Platsen ur ett barnperspektiv

Ur ett barnperspektiv har platsen stort lekvärde, där finns träd och löst material för kojbygge. Platsen är tillräckligt stor för att fartfyllda lekar ska rymmas samtidigt som barnen kan gå undan. Platsen är lite undangömd och väldigt spännande för barn, det rör sig få människor direkt på platsen, men man har möjlighet att spana på både bilar, tåg och gående. Platsen ligger också nära ett mindre bostadsområde med flerfamiljshus. Men närheten till den större vägen och framförallt till järnvägen, trots att den avgränsas med ett stängsel, gör att det är föga troligt att yngre barn tillåts vistas här ensamma. Ytan är inte heller en plats som man kan anta att föräldrar tar med sina barn till för att leka. Är det några unga som vistas här är det troligen de lite äldre, de som har möjlighet att röra sig fritt men ändå inte har någonstans att ta vägen. Men platsen är inte en sådan central samlingsplats som dessa ungdomar ofta söker sig till utan den ligger i utkanten av Södertäljes centrala delar och blir ingen naturlig samlingsplats. Under mina besök såg jag få spår efter barn och platsen är inte idealisk för barn att vistas på.

Platsen ur ett ekologiskt perspektiv

Platsen kan i och med sin relativt stora storlek fungera som ett vindskydd inne i staden. Träden, den blandade planteringen av barr- och lövträd som finns här, renar luften från stoft och partiklar. Platsen består i första hand av tallskog med inslag av löv, en biotop som det finns ganska gott om i Södertälje. Men platsen övergår efterhand till en hagmark med större lövträd och gräs, en biotop som är ovanlig i Södertälje stad. Även om biotopen inte är särskilt stor är den ändå så pass ovanlig att den bör tas om hand och utvecklas. Platsen är tillräckligt stor för att det ska finnas spår av djur, både hare och ekorre samt flera arter av fåglar.

Platsen ur ett stadslivsperspektiv

Platsen är en långsmal yta med en längsgående stig som lämpar sig väl för små promenader. Stigen används idag ganska flitigt. Möjligheten finns att binda samman ytan bättre med det gröna kanalstråket och på så sätt skapa en liten grön slinga för de närboende.

Myrstack i slänten upp mot vägen

Platsen är också ett andningshål, på en lägre nivå än vägen bredvid. Det gör att man känner sig ganska ensam och fri när man vistas på platsen. Detta trots att tågen ilar förbi titt som tätt. Men tågen är så stora och opersonliga att man inte riktigt tänker på dem, eller tänker på att man kan bli sedd från dem.

Användningsområdet som Södertälje kommuns stadsträdgårdsmästare ser är som en motvikt till industrierna på andra sidan järnvägen. Platsen ska ge ett välkomnande första intryck för de som kommer till Södertälje med pendeltåg, något som är nog så viktigt ur ett stadslivsperspektiv. Att tillföra nya element till platsen kan göra den mer uppmärksammad och skapa liv på platsen.

Platsen ur ett förtätningsperspektiv

Platsen är central i Södertälje, dess placering invid Scania omöjliggör en förtätning. Läget är heller inte optimalt så tätt in på järnvägen. Inom kommunen finns idag inga tankar på att förtäta denna plats. Platsen fungerar som en grön buffertzon mellan bostadsområdet och järnvägen och Scania.

FÖRSLAG

Inledning till förslagen

Som så ofta med de odefinierade platserna finns det en anledning till att de är glömda, gömda och ibland övergivna. Den här platsen, inklämd mellan järnvägen och en bilväg har även Scania emot sig (eller snarare med sig) och fungerar som en buffertzoon för bostadsområdet på andra sidan vägen. På grund av detta kommer den här odefinierade platsen att undvika förtätning, i alla fall under överskådlig framtid.

Idag drar sig blicken automatiskt till andra sidan spåret, där det ligger fullt av industrier. Den odefinierade platsen väcker ingen uppmärksamhet, varken när det är ljus ute eller när det blivit mörkt. Under mörka tider drar sig blicken ännu mer mot industrierna eftersom de är någorlunda upplysta och man kan se längre åt det hållet. Den odefinierade platsen ligger i totalt mörker. Under stora delar av dygnet passerar många människor här med tåg, platsen ligger precis innan tåget stannar i Södertälje centrum, och eftersom det är en ändhållplats, passerar man den igen på väg från Södertälje centrum. I och med att tågen just har startat eller precis ska stanna passerar man platsen i låg fart och man skulle kunna ha tid att se den och händelser på den. Jag tycker att man bör skapa händelser på platsen som drar tågresenärernas blickar bort från industrierna och mot platsen. Det ger en första positiv bild av Södertälje. Att arbeta med tillfälliga installationer tycker jag skulle passa platsen eftersom många av de som åker tåget är pendlare som annars lätt kan tröttna på samma händelser och saker. Platsen blir till exempel intressant om den kan ändra sig med årstiderna och med mörker och ljus.

Hur mycket ska man göra.

Att inte göra för mycket har jag funderat mycket över. Jag vill att platsens karaktär behålls, att de som använder platsen idag fortfarande känner att det är samma plats, att det är deras plats där man kan gå undan stadens liv och stress. Men jag tycker också att man behöver hjälpa till för att förhöja värdet och öka medvetenheten om platsen, då främst för tågresenärerna. Dan Hallemar skriver om viljan att stanna upp och bli varse nya saker, att stälten där oväntade saker finns ofta får ett namn och en mening. Ett intressant angreppssätt tycker jag är tillfälliga händelser och installationer. Man kan testa saker här och vara lite friare än vad man normalt skulle kunna vara i en park. Saker som inte fungerar tas bort medan populära händelser kan bli återkommande. Det krävs, som Hallemar skriver, mer planering, tid och engagemang för att skapa det tillfälliga men jag tror att det kan vara det som behövs idag då många platser i staden är så förutsägbara och inte ger utrymme för fantasi och lust. Med ett fritt och nytänkande förhållningssätt till platsen och dess värden kan man höja människors medvetenhetsgrad om platsen. Tillfälliga händelser förändrar inte platsen på samma sätt som permanenta installationer eller förändringar skulle göra. Plattform 9,31s projekt *Invisible Zagreb* gick ut på att genom temporära händelser i stadens mellanrum skapa kännedom om platserna. Det de ville var att placera platsen på allmänhetens mentala karta som en plats där ett fritt förhållningssätt är tillåtet. Detta uppmuntrar till att människor lättare tar initiativ till egna temporära eller permanenta installationer och aktiviteter på platsen. De tillfälliga händelserna på platsen ska tjäna till att öka allmänhetens kännedom om platsen och också deras användande av den. Genom en ökad medvetenhet får människor möjlighet att ta platsen i besittning för det det har behov av att göra där.

Platsen behöver inte ständigt vara full av temporära installationer, i perioder kan man lämna platsen att utvecklas i fred, något som kan uppmuntra allmänhetens egna initiativ. Nedan beskriver jag förslag på olika angreppssätt.

Den plana delen av platsen, tåget passerar nära inpå.

Förslag 1: Öka den biologiska mångfalden

Innan jag går in på de tillfälliga händelserna man skulle kunna skapa på platsen för att öka allmänhetens kännedom om platsen tänker jag behandla det ekologiska perspektivet och dess förutsättningar på platsen. Skötseln av platsen bör vara sådan att den ekologiska mångfalden gynnas. Det gynnar stadens växt- och djurliv. Florgård m.fl ger en beskrivning av hur biotopskötsel i tätorter kan gå till. Tätorter består av olika delar med skilda karaktärer och förutsättningar för växt- och djurliv. Anlagda ytor dominerar, från den täta innerstaden till parker och grönytor. Men i de skogspartier som finns inne i staden vill man skapa så stor variation som möjligt i ålder, täthet och trädslag. En stor variation ger möjligheter för ett stort antal arter och chansen att ovanliga arter ska etablera sig ökar. Man bör tänka på att gallra och röja så att mindre vanliga träd sparas, exempel på sådana träd är hassel, olvon, lönn, ek, ask och lind, detta på bekostnad av de vanliga trädslagen och buskarna. Men alla träd och buskarter bör bevaras, liksom en artrik markvegetation. Det bör finnas individer i alla åldrar, från unga plantor till självdoende exemplar. Det är också bra att gynna lövträd i barrträdsdominerade områden. Speciellt bör man tänka på att spara växter som producerar frukter och bär då dessa är värdefulla för många djur. Man bör också eftersträva en flerskiktad vegetation, skuggiga platser bör bevaras då många växtarter och även snäckor är känsliga för sol.¹

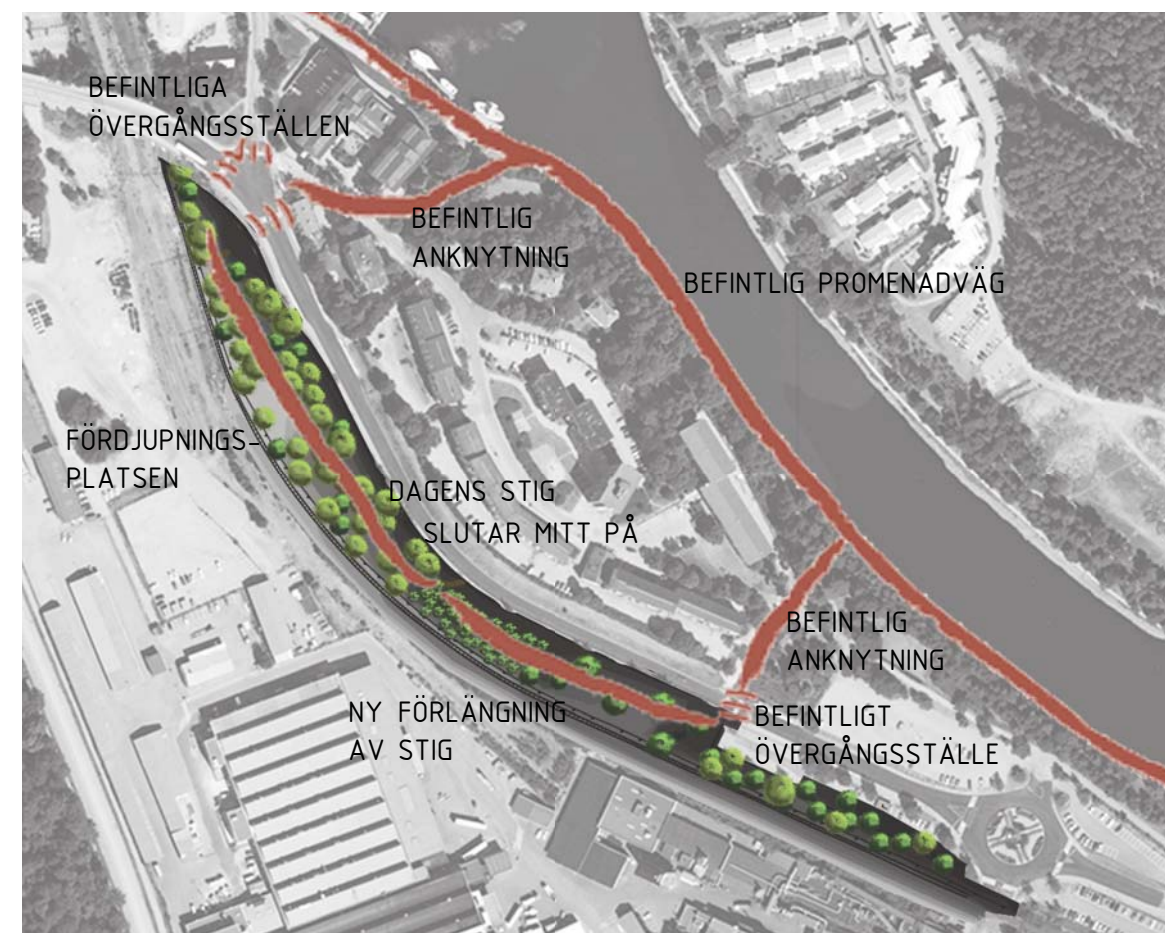
Platsen är så pass stor att det är relevant att värna om den biologiska mångfalden. Eftersom biotoper i Södertälje domineras av barrträd är det viktigt att gynna en annan slags biotop här och att sträva efter en mer blandad skog med övervägande lövträd. Det är också viktigt att spara vissa skuggiga partier och att öppna upp andra så att det blir ljusare på sina ställen. På så sätt kan man skapa flera olika typer av biotoper på platsen och få ett varierat liv på ytan. En annan viktig sak är att man här kan lämna kvar självdoende eller redan döda träd och buskar på platsen.

I en vanlig park passar det sig kanske inte, men här i den vilda biotopen fungerar det utmärkt att inte ”städa” för mycket. De gamla träden är viktiga för insekter och för den biologiska mångfalden.

¹ Florgård m.fl 2/1991 sid. 5

Förslag 2: Promenadslinga för närboende

Platsen visar inte några spår av att vara en samlingsplats utan är snarare att se som en promenadslinga. Jag tycker inte att det är nödvändigt att förtydliga platsens entréer för mycket. Platsen är till för dem som ändå hittar hit och använder den idag. Det man kan göra är att ordna så att gångstigen kan utsträckas i den sydöstra änden, med hagmarkskaraktären, och inte som idag försvinna upp på trottoaren ungefär halvvägs igenom fördjupningsplatsen. Förlänger man promenadmöjligheten får man en naturligare koppling till övergångsstället över Hertig Carls väg och man leds sedan ner till grönstråket vid kanalen (se karta). På så sätt skapas en liten grönskande promenadslinga runt bostadsområdet. Lättast ordnar man detta genom att röja plats för en stig genom den unga lövskog som finns där idag. Det är en enkel åtgärd som gör att man kan promenera i grönska i princip hela vägen runt bostadsområdet till exempel när man rastar hunden.

Karta 9. Förslag på promenadslinga

Förslag 3: Fyra händelser för tågresenärerna (och andra)

Att skapa händelser för tågresenärerna ser jag som platsens främsta möjlighet, eftersom det stora flertalet människor ser platsen från tåget. Även de som bor eller arbetar i närheten eller promenerar i den får naturligtvis del av händelserna. De kan spela en aktiv roll och interagera med platsen medan resenärerna i första hand blir betraktare.

Collage på blommande stråk av påsklilja på platsen

Första händelsen: blommande stråk

Att plantera stora, breda stråk av lökar är enkel sak man kan göra som väcker resenärernas uppmärksamhet. Man kan tänka sig ett stort antal påskliljor som plötsligt slår ut i en gul massblommning i april-maj, för att några veckor senare vara försvunna tills nästa år. Det blir en återkommande effekt och en budbärare om våren som resenärerna och de närboende kommer att vänta på. Lökarna planteras i de ljusare partierna av platsen och formas till långa stråk längs med järnvägen så att man hinner se dem från tåget.

Collage över ljussättning på platsen

Andra händelsen: Ljus

Under den mörka tiden av året kan man arbeta med ljus. Som platsen är idag när man passerar efter mörkrets inbrott ser man ingenting. Platsen upplevs som en svart vägg. I och med att det finns en sluttning ca tio meter från tågrälsen så kan man inte ens skimta ljuset från bostäderna längre bort. På andra sidan rälsen lyser det däremot i Scania's byggnader. För att lyckas dra blickarna från industrierna mot skogsdungen föreslår jag att man arbetar med en spännande ljussättning. Den får gärna förändras så att den inte ser likadan ut varje gång man passerar. Det anser jag är viktigt eftersom många som passerar med tåg är pendlare som reser varje dag och lätt kan tröttna på att se samma sak. Jag vill att man ska lägga ihop tidningen när man kommer till platsen och titta ut och tänka att – ”aha, nu är jag framme i Södertälje”. Att variera objekten man belyser och att variera färg, form och upplysningssätt kan väcka och hålla intresset för platsen vid liv. Man kan också tänka sig att vissa lampor i skogen tänds när ett tåg passerar, vilket gör resenärerna till mer än bara betraktare, på något sätt medverkar de till att platsen förändras.

Ljusinstallationerna kan bli till ett årligt återkommande vinterarrangemang och fungera som stadens välkomnande till pendlarna.

Tredje händelsen: konstverk

Att arbeta med utställningar på platsen är ett sätt att skapa intresse runt den. Jag tänker främst på temporär konst som installationer i naturen. Man kan låta olika konstnärer förändra platsen under en bestämd tid. Sedan är platsen återigen orörd för att få en ny installation eller ljussättning efter några månader. På så sätt förändras platsen under året och de passerande resenärerna upplever en variation. Exempel på konst som skulle kunna vara temporär är Gunilla Wihlborgs ”Vägledning” för projektet Konstvägen Sju älvar. Där har ett tjockt rött rep spänts mellan träden i ett område. Ett annat exempel är Maya Lins ”11 minute line” till utställningen 2004 i Wanås slottspark. Konstverket är en 500 meter lång slingrande jordvall som mäter som högst fyra meter. Den är uppbyggd av jord, sten och grus som formats och planterats med gräs.²

Fjärde händelsen: gatukonst

Man kan även arbeta med en annan typ av konst; gatukonst. Det är särskilt spännande eftersom det ofta är gatukonstnärer som tar den här typen av odefinierade platser i temporär besittning, fast då utan medgivande från kommuner och dem som bestämmer. Gatukonstnärerna arbetar framförallt med tillfälliga saker, som ständigt aktuella Akay och Klisterpeter som satte upp installationen *Traffic island*, en röd miniatyrstuga på en klippa mellan två motorvägar. Den blev uppmärksammas och många människor tog sig dit och en del la till och med brev i brevlådan. En tidigare icke-plats placerades i och med stugan i folks medvetande. Akay har i en annan installation hängt ut en mängd gungor runt om i Stockholm. Gungorna tillverkades av diverse bråte och skräp. Under tiden gungorna hängde uppe kunde man se förbipasserande stanna upp och slå sig ned och gunga en stund. Just den interaktion som uppstår när de förbipasserande tar del av verket är en viktig del av gatukonsten. Masquerade är en annan grupp gatukonstnärer som utför en slags ”stick-graffiti” där de klär in lyktstolpar, statyer m.m. med sina stickningar. Just nu kan man se deras, eller andras, stickkonst lite överallt i Stockholm. Att arbeta med gatukonstnärer på den här platsen skulle innebära att låta dem ta platsen i besittning och omforma den under en begränsad tid.

² www.wanas.se

Avslutning vald plats

I och med platsens läge invid tågträsen och strax innan stationen Södertälje centrum känns den aktuell att arbeta med. Det är så många människor som dagligen passerar förbi. Utan att förstöra platsens karaktär tycker jag att man kan tillföra olika objekt som ökar medvetenheten om platsen. Men jag tycker samtidigt det är viktigt att inte överarbeta och omforma den alltför mycket. Platsen har ett stort värde i sig själv som jag tycker är viktigt att bevara. Därför föreslår jag här framförallt att man arbetar med händelser och temporära installationer som kan tas bort från platsen när de har gjort sitt. Dessa händelser är tänkta för att väcka uppmärksamhet om platsen. Kanske kommer folk att arbeta vidare med platsen när de har fått upp ögonen för den. Det skulle vara det slutliga beviset för att människorna har tagit platsen i besittning.

Det finns en mängd temporära händelser man kan arbeta med på platsen, jag har tagit upp några exempel och ytterligare exempel kan man hitta främst i kapitlet om stadslivsperspektivet.

Under arbetet med fördjupningsstudien har jag främst arbetat med stadslivsperspektivet och försökt skapa händelser som får folk att ta platsen i besittning. Jag har även förhållit mig till det ekologiska perspektivet genom att föreslå åtgärder för att öka den biologiska mångfalden. Genom att tänka på dagens brukare har jag försökt ha barnperspektivet i minnet. Även om just den här platsen inte är den odefinierade plats som främst används av barn vill jag komma ihåg att de använder platsen just för att den inte är planerad. När jag har försökt skapa händelser som inte förstör platsen, exempelvis är ljussättningen bara under natten och blomstråket finns en kort period, har jag tänkt på dem som använder platsen idag. De söker sig till platser som inte är tillrättalagda och ordnade. Trots att jag vill förhöja värdet på platsen och öka människors medvetenhet om den vill jag inte förstöra platsen för dagens brukare, främst människor på promenad och barn.

Det är en fin balansgång att göra något men att inte göra för mycket. Med tillfälliga installationer tror jag att man kan klara av det.

Gungor bjuder in människor att delta

AVSLUTNING

Slutsatser av den teoretiska delen av arbetet

Det stora hotet, men det är även där styrkan ligger, för de odefinierade platserna är att man inte tänker på dem. De är så självklara att förtäta att de inte ens existerar som platser. I examensarbetet har jag lyft fram deras värde. Det är när platserna är så osynliga som de är som de kan ha sina specifika användningsområden. Bara att tala och skriva om platserna gör att de förändras, de blir synliga.

De odefinierade platserna hotas av förtätning. Men det är inte den täta staden som är hotet, det är ju i den täta staden som platserna behövs som avbrott till det intensiva och tillrättalagda. Hotet mot platserna är att förtätning sker utan att platsernas betydelse uppmärksammas och diskuteras.

Examensarbetet visar att platserna tillför stadsmänniskan något annat än vad en traditionell park gör. De odefinierade platserna har ett egenvärde som måste beaktas. Perspektivstudierna som sedan följer visar att det finns flera olika brukargrupper, intressenter och användnings-områden för de odefinierade platserna. De åtta parkkaraktärerna kan utvecklas med ytterligare en karaktär. Den karaktären skulle tillföra människorna en känsla av frihet i staden. Här får man möjlighet att ta platsen i besittning och skapa det rum man behöver för stundens aktivitet.

Jag anser att, framförallt vi som stadsplanerare, måste förändra vårt synsätt och se att dessa platser kan vara värdefulla i staden och föra en öppen diskussion om deras värden innan man eventuellt förtätar.

Aspekter som visar på de odefinierade platsernas värde:

- Platserna behövs som avbrott i den täta staden, människan måste ha tillgång till både täta och glesa, lugna och intensiva platser i nära samspel.
- Barn och ungdomar är den största brukargruppen av platserna.
- Barn behöver egna platser fria från regler och ställda krav.
- Platserna kan rymma unika stadsbiotoper som är viktiga för den biologiska mångfalden, som ruderatmarker och våtmarker.
- Träd i staden fungerar som vindskydd, luftrenare och klimatutjämnare.
- Genom en nära relation till naturen där vi bor ökar förståelsen för ekologiska sammanhang.
- För barn, gamla och sjuka är en inspirerande och spännande närmiljö extra viktig.

- Naturupplevelser kan lindra stress. De odefinierade platserna låter fler få tillgång till grönska.
- Stadsmänniskan kan undkomma den ständiga kontrollen i samhället och får frihet att skapa en egen plats.
- Människor får möjlighet att lämna egna avtryck i stadsmiljön.
- Händelser som människor har behov av men som inte ryms i det planerade rummet kan ske här.
- Den odefinierade platsen ger en daglig naturupplevelse och rekreation under hundpromenaden, till och från bussen och så vidare

Slutsatser av studien i Södertälje

Under min inventering definierade jag två typer av odefinierade platser som skilde sig åt. Den första kallade jag *trafikerummen* och de är främst bestämda till att separera trafikytor från varandra. Dessa odefinierade platser är planerade även om de sällan är designade. Den andra typen kallade jag *restplatser* och det är överblivna ytor som inte är designade och ofta inte planerade. Jag valde att arbeta vidare med restplatserna. Jag fann 21 restplatser som jag arbetade vidare med. Majoriteten av dem användes av barn och nästan lika många var ekologiskt värdefulla. De platser som är mest avskilda är de som kan ge stadsmänniskan mest frihet och möjlighet att stanna upp och skapa egna platser. Sådana platser är relativt ovanliga, men värdefulla. Långt fler platser är delvis avskilda, de rymmer någon annan funktion och fungera också ofta som genväg. Dessa platser kan ändå fungera som avbrott i staden.

Nästan 2/3 av restplatserna i Södertälje är möjliga att enkelt förtäta och därför hotade. Slutsatsen blev att av 21 restplatser var 11 värdefulla utifrån alla tre perspektiv (högt lekvärde, ekologiskt värdefulla samt avskilda eller delvis avskilda). Av dessa 11 platser var hälften dessutom direkt hotade av förtätning. Att så stor andel av platserna betraktas som värdefulla beror på att jag valde att arbeta endast med restplatserna och lämnade trafikplatserna utanför. Detta gjorde jag eftersom jag tidigt insåg att det var på restplatserna som jag bäst kunde applicera mina perspektiv.

Vald plats

Platsen som jag fördjupade mig i är centralt belägen med många förbi-passerande människor och skyddsvärd ur barn-, det ekologiska- och stadslivsperspektivet. Under utvecklingen av platsen valde jag att fokusera främst på stadslivsperspektivet och slutsatser från litteraturstudien. Jag inspirerades främst av Hallemars text om att möjligheten att påverka saknas i staden idag och att man måste försöka förstå vad människan behöver istället för att göra samma sak överallt i staden. Jag inspirerades också av Invisible Zagreb och tankarna med tillfälliga händelser för att skapa kännedom om platsen.

Jag ville öka människors medvetenhet om platsen, men utan att förstöra det som finns där idag. Det är en svår balansgång att göra något men inte för mycket. Därför föreslår jag att man arbetar med temporära händelser som förändras, försvinner och som tillåter människan att ta plats och påverka.

Reflektioner över arbetet

När jag började med examensarbetet fanns det ingen definition av vad odefinierade platser är. Hur ser de ut och hur beter de sig? Syftet med examensarbetet har varit att visa på vikten av de odefinierade platserna i staden. Det har därför blivit nödvändigt att under arbetet definiera vad en odefinierad plats är. Att definiera något som egentligen kan vara och se ut hur som helst har naturligtvis varit svårt. Studien i Södertälje syftar därför till att visa min definition av odefinierade platser, främst genom att exemplifiera olika typer av platser.

Examensarbetets längd på 20 veckor gjorde att jag var tvungen att begränsa mig, jag gjorde det genom att välja ut fyra perspektiv. Jag försökte välja övergripande perspektiv för att i möjligaste mån undvika att utelämna viktiga aspekter, men viss information går förlorad genom begränsningen.

Den teoretiska delen av arbetet behandlar fakta och redogör för olika åsikter och ställningstaganden. Studien i Södertälje är en tillämpning av vad jag kommit fram till i den teoretiska delen, men den bygger på mina val och ställningstaganden. Urvalet och kategoriseringen av platser gjordes utifrån studierna men blir ändå till slut en reflektion av mina tankar och åsikter. Därför är inte studien i Södertälje en inventering utan mer ett exemplifierande av vad odefinierade platser är utifrån mitt synsätt. Jag valde bort trafikrum och fokuserade på det jag kallade restplatser, mina perspektiv kunde bäst tillämpas på dessa platser. Det gör att jag kan ha missat viktiga platser och viktiga aspekter. Hade jag behandlat andra perspektiv från början kanske trafikrummen hade framstått som de intressantaste platserna att arbeta med.

Förutom att det kan finnas fler viktiga perspektiv än dem jag jobbade med blev jag även tvungen att välja hur jag skulle tillämpa respektive perspektiv i Södertälje. Varje perspektiv har en mängd olika möjligheter för hur det kan appliceras på platserna. Med mer tid hade jag kanske valt flera eller andra sätt att tillämpa dem. Det finns mängder av sätt som platserna kunde ha behandlats på utifrån perspektiven. På grund av arbetets storlek och tidsbegränsningen valde jag att tillämpa varje perspektiv övergripande och bara

på ett sätt. Men utifrån erfarenheten att man kan behandla platserna på så olika sätt inser jag att den avslutande kartan över skyddsvärda platser kan se annorlunda ut. Det jag gjorde var ett sätt att behandla perspektiven, men det finns andra sätt där andra platser skulle ha markerats som skyddsvärda. Min avslutande karta visar på att det faktiskt finns platser som är skyddsvärda, men jag vill inte hävda att det endast är på detta sätt man bör analysera odefinierade platser. Tvärtom vill jag främst visa att det faktiskt finns odefinierade platser som är skyddsvärda och viktiga.

När jag arbetade vidare med den valda platsen valde jag aktivt en plats som inte var direkt hotad av förtätning. Jag gjorde det för att jag ansåg att jag behandlat förtätningsfrågan tillräckligt under arbetet och jag inte hade mer att diskutera. Istället valde jag att fokusera på platsen ur stadslivsperspektivet. Platsstudien ska ge förslag till hur man kan förhålla sig till en odefinierad plats. Men varje plats är unik, den här var spännande att utveckla utifrån ett stadslivsperspektiv eftersom många människor passerar den med tåg. I och med tidsbegränsningen av arbetet var jag tvungen att begränsa mig till en plats och ge förslag utifrån den platsens möjligheter. Andra platser passar bättre att utvecklas utifrån andra perspektiv.

I kapitlet om den valda platsen behandlar jag frågan om hur mycket man kan göra. Examensarbetet handlar om de odefinierade platsernas värde i staden, att de har ett värde just för att de inte är designade eller planerade. En svår fråga är hur mycket man kan göra innan platsen blir lika statisk och oformlig som andra platser i staden. Det här är ett problem för examensarbetet: att samtidigt hävda vikten av platserna, vad de är och ger idag, och ändå vilja göra något mer av dem. Att jag överhuvudtaget anser att man behöver göra mer är för att jag vill att fler människor ska uppmärksamma de odefinierade platserna. För det är bara genom att människor blir medvetna om platserna som man kan hävda att de behövs, och få gensvar på det. Jag valde ett förhållningssätt där jag främst arbetar med tillfälliga installationer på platsen. På så sätt förändras inte platsens karaktär för evigt, men den får tillfälliga tillskott som förhöjer värdet och skapar intresse runt den.

Examensarbetet är i princip omöjligt, så fort man tittar på en odefinierad plats blir den ju någonting och är inte längre odefinierad. Under hela arbetet har jag brottats med problemet att förstärka platserna men behålla dem, det är en fin balansgång som förhoppningsvis är möjlig. För trots att platsernas karaktär på ett sätt försvinner när vi börjar prata om och uppleva dem tror jag att vi måste göra det för att dom inte ska försvinna, förtätas, bebyggas och förstöras. Att förstärka platserna och medvetandegöra människor om dem är ändå deras enda chans att inte försvinna.

REFERENSER

TRYCKTA KÄLLOR

Agervig Carstensen, Trine, (2001) ”Borns vardagsliv i tid og rum” i Nystöm, Louise och Lundström, Mats (reds). *Barn i stan? Om barns tillgång till stadsbygden..* Boverket, Karlskrona

Alexander Christopher, Ishikawa Sara, Silverstein Murray. (1997) *A pattern language*. Oxford university press

Almarcegui Lara, (2005) *Guide till odefinierade platser i Lund*. Lund konsthall

Berggren Barring Ann-Margreth, Grahn Patrik (1995) *Grönstrukturens betydelse för användningen*. Landskapsplanering rapport 95:3 SLU

Berglund Ulla. (1996) *Perspektiv på stadens natur*. Institutionen för arkitektur och stadsbyggnad Kungliga tekniska högskolan, Stockholm

Bjur Hans, Engström Carl-Johan. (1993) *Framtidsstaden – diskussion om planering för bärkraftig stadsutveckling*. Byggforskningsrådet, Stockholm

Boverket (2007-1) *Bostadsnära natur. Inspiration och vägledning*. Karlskrona.

Boverket (2007-2) *Landskapets upplevelsevärden – vilka är de och var finns de?* Karlskrona

Boverket (2004) *Hållbara städer och tätorter i Sverige*. Karlskrona.

Cumberlidge Clare, Musgrave Lucy (2007). *Design and landscape for people*. NewYork

Cupers Kenny, Miessen Markus. (2002) *Spaces of uncertainty*. Wuppertal

Falkheden, Lena, (2005) ”Initiativ för hållbar utveckling i staden” i Broms Wessel Ola, Tunström Moa, Bradley Karin (reds). *Bor vi i samma stad. Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa*. Kristianstad

Florgård Clas, Gustafsson Lena, Mörtberg Ulla, Wallsten Maud (1991) ”Stadens flora och fauna.” i *Gröna fakta* F2 2/1991 Movium, Alnarp

Florgård Clas, Mörtberg Ulla, Wallsten Maud. (1994) *Växter och djur i stadsnatur. Skydd, skötsel och utveckling av tätortsbiotoper*. Byggforskningsrådet, Stockholm. Ingår i serien Stad&Land, nr 121:1994

Grahn Patrik, Stigsdotter Ulrika (2003) ”Landscape planning and stress” i *Urban forestry and urban greening* vol.2 2003. Urban & Fischer Verlag

Gyllin Mats, Kylin Maria, Lindholm Gunilla, Lökvist Karl. (1999) ”Stadens grönska och strukturer.” i *Gröna fakta* 6/1999. Movium, Alnarp

Göransson Sten, Grahn Patrik, McKenna Anthony. (2003) ”Livet i staden – utemiljö för livskvalitet och hälsa” i *Gröna fakta* 8/2003. Movium, Alnarp

Hallemar Dan, Reiter Ole, (2007) ”Låt livet i staden synas” i *Gröna fakta* 3/2007. Movium, Alnarp

Isaksson Per, Burman Anna. (1999) *Grönare städer. Biomångfald och grönstruktur*. Naturskyddsföreningen

Jenks Mike, Buston Elizabeth, Williams Katie. 1996) *The compact city. A sustainable urban form?* Oxford

Kain, Jaan-Henrik, (1999) ”Den hållbara staden” i Wetterberg, Ola (red). *Det nya stadslandskapet. Texter om kultur, arkitektur, planering*. Institutionen för stadsbyggnad, Chalmers tekniska högskola, Göteborg

Kylin Maria. (2004) *Från koja till plan. Om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang*. Doktorsavhandling, SLU, Institutionen för landskapsplanering, Alnarp

Lenninger Anna, Olsson Titti. (2006) *Lek äger rum. Planering för barn och ungdomar*. Forma, Stockholm

Lenninger Anna, Olsson Titti, Reiter Ole, Åkerblom Petter. (2006) ”Rätten till det offentliga rummet” i *Gröna fakta* 4/2006. Movium, Alnarp

Lieberg, Mats. (1992) *Att ta staden i besittning. Om ungas rum och rörelser i offentlig miljö*. Lund

Lindholm Gunilla, Lundgren Alm Elisabeth, Ståhle Alexander. (2003) ”Grönstruktur med nya fotavtryck” i *Gröna fakta* 5/2003. Movium, Alnarp

Lindholm, Gunilla (1998) ”Skolgården -en stereotyp i upplösning?” i Olsson Titti (red). *Lek äger rum. Planering för barn och ungdomar*. Forma, Stockholm

Lönngren Gabriella, Persson Bengt. (1995) ”Stadens biologiska mångfald.” i *Gröna fakta* 8/1995. Movium, Alnarp

Mårtensson Fredrika, Kylin Maria (2005) ”Många kojor och mycket spring – att planera med barns perspektiv” i *Gröna fakta* 3/2005. Movium, Alnarp

Nilsson, Nic, (2001) ”Barnmiljö på 2000-talet” i Nystöm, Louise och Lundström, Mats (reds). *Barn i stan? Om barns tillgång till stadsbygden.* Boverket, Karlskrona

Nyström, Louse, (2001) ”Kottar och legobitar” i Nystöm, Louise och Lundström, Mats (reds). *Barn i stan? Om barns tillgång till stadsbygden.* Boverket, Karlskrona

Olsson Lieberg Titti (2006) ”Barn söker trygghet, spänning och utmaningar” i *Gröna fakta* 8/2006. Movium, Alnarp

Olsson Titti (1998) ”Lekplats med rum för stämningar” i Olsson, Titti (red). *Människans natur. Det grönas betydelse för vårt välbefinnande.* Byggeforskningsrådet Stockholm

Persson Bengt, Bucht Eivor. (1992) ”Stadens ekologi” i *Gröna fakta* A5 4/1992. Movium, Alnarp

Randall Thomas (2003) *Sustainable urban design. An environmental approach.* London

Rådberg Johan, Sjölin Eva, Jersenius Håkan, Lindholm Gunilla. (2003) ”Tätt eller glest – trender och åsikter om god stadsplanering” i *Gröna fakta* 1/2003. Movium, Alnarp

Schmidtbauer Pia (1999) ”Trädgård och park som rehabilitering.” i *Gröna fakta* 1/1999. Movium, Alnarp

Ståhle Alexander. (2005) *Mer park i tätare stad.* Licentiatavhandling, Arkitekturskolan KTH, Stockholm

HEMSIDOR

<http://www.movium.slu.se/kurser/kursInfo.cfm?kursID=60>
Informationsblad skrivet av Ole Reiter till Moviums vinterkonferens 2008-01-30. Datum för besöket 2008-02-21

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Ruderatmark>. Sökord *Ruderatmark*. Senast uppdaterad 2007-11-17. Datum för besöket 2008-02-21

<http://linnaeus.nrm.se/flora/veg/ruderat.html>. Sökord *Ruderatmark*. Senast uppdaterad 2003-09-03. Datum för besöket 2008-02-21

<http://www.wanas.se>. Datum för besöket 2008-03-01

MUNTliga KÄLLOR

Grahn, Patrik, föreläsning under kursen Landskapsarkitekturens miljöpsykologi -tillämpad inriktning 7,5 ECTS 2005-04-07 - 2005-05-10 SLU Alnarp

Fogelberg, Kerstin, stadsträdgårdsmästare och Persson, Anna, landskapsarkitekt, samhällsbyggnadskontoret, Södertälje kommun. 2007-11-23 samt 2008-01-11

BILDER

Ortofoton publiceras med medgivande från Södertälje kommun

Fotografierna är mina egna, förutom de som följer nedan:

Sid. 1, 12, 25, samt bild på sida 47 fotograferade av Andreas Engberg
Sid. 22 fotograferad av Cecilia Berggren
Sid. 49 från www.sxc.hu